5DE JAARGANG 1 OCTOBER 1927 No. 12 & 13

DE TEMPEL

TIJDSCHRIFT GEWIJD AAN VRIJE RELIGIE

OOSTERSCHE- EN WESTERSCHE RELIGIE. OCCULTISME. SPIRITISME. THEOSOPHIE. ASTROLOGIE. KABBALA. VRIJMETSELARIJ. ANTHROPOSOPHIE. ROZEKRUISERIJ. MYSTIEK. PSYCHICAL RESEARCH. WETENSCHAP. ARCHITECTUUR. KUNST EN WIJSBEGEERTE

Vaste medewerkers: Ds. B. J. Aris. H. Bakels. Lena C. de Beer. Ds. A. J. P. Boeke. Henri Borel. Ds. A. L. Broer. Hidayet Budd. Mr. F. Buys. H. G. Cannegieter. Dr. J. P. Cannegieter. Ds. L. S. P. v. d. Chijs. Berta Cohen Stuart. M. E. C. Copper-Verkerk. Dr. P Endt. H. J. van Ginkel. N. Godfried. E. Groen-Levy. L. Hoyack. A. R. de Jong. Dr. K. H. E. de Jongh. Ds. A. E. F. Junod. L. Knegt. H. A. Kooij. C. Aq. Libra. Julius H. Meijer. K. H. Noest Jr. R. Oehmke, André H. Peters. Prof. Dr. Otto Pitsch. Prof. Willem van der Pluym. N. M. Prins-Burgers. Wijbrand G. Reddingius. J. K. Rensburg. G. A. de Ridder. Tony de Ridder. W. A. L. Ros-Vrijman. Mr. C. P. van Rossem. Arch. G. J. Rutgers. N. W. Schuurmans. W. H. C. Tenhaeff. Ds. H. J. D. R. Theesing. Dr. H. Thoden van Velzen. H. J. van Tuil. Prof. Dr. J. Valckenier Suringar. J. Veld. José Vigeveno. Edmond Visser. Kapt. A. de Vries. A. P. v. d. Water. A. J. J. de Winter. Ds. H. G. v. Wijngaarden. Zonnebloem. M. N. Zwaan. L. U. A. Zijlstra. e.a.

HERFST.

Straks komt weer d'Herfst
en schudt van thans nog volle takken
den zomertooi medoog'loos naar beneen:

Doch zie het zonnegoud! het toovert rijke kleuren
op t' Herfstgewaad,
zie hoe het troostend, streelend, beurend,
stil over 't stervend blaerveld gaat.

't Is of in deze sfeer een zoete melodij
de ziel doortrilt: 't ontwakend, vaag begrijpen
van 't zielsproces, weerspiegeld in 't getij,
het zijn . . . het sterven . . . rijpen

M. N. ZWAAN.

HET VERZIEN

DOOR Prof. Dr. J. VALCKENIER SURINGAR

BIJ het lezen van de geschriften van den botanicus - zoöloog - philosoof Ray, naar aanleiding van 't verwantschapsdenkbeeld in het plantenrijk, kwam mij zijn verklaring van het „verzien" onder het oog; en deze bracht mij er toe de literatuur over dit verschijnsel op te zoeken en na te gaan. Tegelijkertijd kwam mij toevallig een verklaring in handen van geheel anderen kant, n.l. als aanhangsel van een opstel over „gedachtenleven". En Ray zelf brengt het „verzien" in verband met de vorming van den foetus in den mensch. Zoo heeft het „verzien" zich ontwikkeld tot een onderwerp van wijder strekking, maar het is daarvan de kern gebleven.

Het geloof aan het „verzien" is ouder dan de dag van Rome. Wij hebben reeds het bericht in den Bijbel omtrent de schapen van Laban, welke door Jacob tot „verzien" gebruikt werden. De heilige Isider schrijft dat de ziel bij de paring begeerig vormen der buitenwereld opneemt en den vorm der nakomelingen daaraan gelijk maakt. Sedert de 15de eeuw heet het verzien „imaginatie". Martin Weinrich (ongeveer 1600) merkt op dat het op zichzelf reeds bewijskracht heeft, dat bijna alle volken in het geloof aan „verzien" overeenstemmen. Nikolaas de Blegny (1679) neemt in de baarmoeder een vormscheppende ziel aan, die de voorstellingen der moeder opneemt en daarnaar de vorming aanwijst; G. E. Stahl (ongeveer 1700) meent, dat die wijzigingen vergissingen van de betreffende ziel zijn. De Utrechtsche hoogleeraar Isbr. van Diemenbroek (ong. 1650) beschouwt het „verzien" als den grondslag der erfelijkheid De Engelsche arts Blondel schreef in 1727 een kritische beschouwing en verwierp het „verzien" op vele gronden. Blondel neemt o.a. aan, dat het kind zich uit het mannelijk zaad ontwikkelt, zoodat de moeder geen invloed kan uitoefenen (ook in de plantkunde is tot de helft der 19e eeuw toe een strijd geweest over het ontstaan van het embryo uit de mannelijke geslachtscel). De Kiezerlijke Akademie van Wetenschappen te Petersburg schreef er in 1756 een prijsvraag over uit; de bekroonde prof. Kranse gelooft aan een zenuwverbinding tusschen moeder en foetus. Albrecht von Haller zegt dat dit niet het geval is, maar is overtuigd dat alleen de zenuwen voorstellingen kunnen overbrengen en gelooft daarom, dat niemand het „verzien" verklaren kan.

„Ins innere der Natur dringt kein erschaffener [Geist,
Zu glücklich wenn sie noch die äussere Schale [weist".

Mesmer's veronderstelling (ong. 1775) van een dierlijk magnetisme en daaraan toegeschreven eigenschappen, maakte een nieuwe verklaring van het „verzien" mogelijk. Karl Friedrich Burdach (ong. 1800) en Ernst von Baer (ong. 1850), hoogleeraren te Koningsberg, erkennen de mogelijkheid van „verzien"; Burdach wijdt uitvoerig er over uit en von Baer geeft een merkwaardig voorbeeld; beiden worden hierachter genoemd. Isidore Geoffrey St. Hilaire schreef in 1836 zijn „Histoire générale et particulière des anomalies". Hij neemt aan, dat heftige schrik tijdens de zwangerschap invloed op den foetus kan hebben; vele gevallen van „anensephalia" schrijft hij daaraan toe. Ook een zwakke, doch langdurige vrees acht hij van beteekenis, bijv. reeds het beklemmende denkbeeld dat er, na een gebeurtenis, iets met het kind niet in orde zal zijn; het bijgeloof heeft dan „créé lui-même le danger là où il n'existait pas", schrijft hij. Maar den invloed van zulk een vrees, bijv. in den vorm van misvormde kinderen, acht hij niet goed bewijsbaar. „Het is echter te waarschijnlijk", schrijft hij, „dan dat het zoomaar ontkend kan worden." Ten slotte gelooft hij niet aan den invloed dat het kind er iets door verkrijgt dat aan dat voorwerp herinnert; hij gelooft dus niet aan het „verzien" in engeren zin. Maar de invloed van de beide andere rubrieken, welke hij niet verwerpt, is al wonderlijk genoeg, want die invloed moet gaan door de bloedbanen tusschen moeder en foetus, zonder zenuwgeleiding.

Prosper Lucas (ong. 1850) schrijver van een groot werk over erfelijkheid, brengt het „verzien" moet de erfelijkheid in verband en beschouwt het deswege als onomstootelijk. In 1889 deed D. Richards een vraag over het „verzien" aan 50 artsen; de ouderen onder hen erkenden het op grond van onbetwijfelbare ervaringen, de jongeren toonden, als voorstanders van „exact" natuuronderzoek geringachtende scepsis ten opzichte van het verschijnsel. Toch waren er, vooral onder de Engelsche jongere artsen, die ervaringsfeiten van „verzien" erkenden.

In de laatste 25 jaren hebben o.o. prof. Nacke

en de Nederlandsche hoogleeraar Treub zich tegen het „verzien" verklaard, terwijl dr. Drzewiecki vele voorbeelden gaf, welke volgens hem niet anders dan door het „verzien" verklaard kunnen worden. De vrouwenarts von Wessenburg in Duitschland [1]) en mr. Helpman [2]) in Nederland hebben er een uitvoerige studie van gemaakt en nemen het „verzien" als mogelijk aan. Het hierboven gegeven geschiedkundig overzicht is voornamelijk aan den eerstgenoemde ontleend; en ook in het volgende houd ik mij vooral aan von Wessenburg

De invloed van het gemoedsleven (vreugde, smart, haat, angst, enz.) op het eigen lichaam is groot (op hart, lever, nieren, stofwisseling). Bijzondere gevallen zijn periodieke haarverkleuring of huiduitslag parallel met de gemoedsstemming, verder de invloed van voorstellingen op de geslachtsfuncties alsook stigmatisaties. Helpman deelt het geval mee van een moeder, die zag hoe van haar kind drie vingers door een raam werden afgesneden en die aan de overeenkomstige vingers zwerende wonden kreeg. Deze invloed is grootendeels physisch-chemisch, en met behulp van het zenuwstelsel verklaarbaar; maar er komt toch ook een geestelijk moment bij, dat niet er mede verklaarbaar is, n.l. de eerste werking van den gemoedstoestand.

Vervolgens hebben wij den invloed van den gemoedstoestand van een organisme op dien van andere organismen, bijv. de werking al of niet door de zintuigen, op iemand anders op afstand (uittarten, lokken, opruien, medesleepen, aanstekelijke danszucht, suggestie, telepathie). Bij deze soort van invloed zijn *twee* geestelijke momenten, die niet physisch-chemisch verklaard kunnen worden. Een bijzonder geval van twee organismen zijn moeder en foetus; de foetus is een organisme in wording. Vele veranderingen van den foetus ontstaan door physische oorzaken en dan steeds door bemiddeling van het moederlijke lichaam (een schok, vergift, onvoldoende voeding enz.). Bij die die van psychischen oorsprong, aangenomen dat die er zijn, moet het zonder dergelijke lichamelijke oorzaken gebeuren.

„Verzien" kan in drie vormen tot stand komen:

1°. Er is gelijkenis van het geheele wezen of van een deel er van op dat van een ander wezen, hoewel het steeds menschelijk blijft.

[1]) *Das Versehen der Frauen in Vergangenheit und Gegenwart*, 1899.
[2]) *De psychische en physische invloed van de moeder op het ongeboren kind*, 1913.

2°. Het beeld van een voorwerp of van een wezen, waarmede „verzien" is, verschijnt ergens op het lichaam van het kind als kleur, beharing of vorm.

3°. Het beeld komt bovendien op een bepaalde plek van het kind en wel in het bijzonder op de overeenkomstige van die, waarop de moeder bij 't „verzien" de aandacht vestigde of de hand legde (het laatste volgens Wessenburg).

Als oorzaak wordt aangenomen een voldoend krachtige voorstelling der moeder of een schrik, waardoor een op zichzelf onwerkzame waarneming tot zoodanige voorstelling versterkt wordt.

Een klassiek, maar denkbeeldig voorbeeld van den eersten vorm van „verzien" geeft Goethe in zijn „Wahlverwantschaften": Eduard en Ottilie denken bij hun omarming resp. hij aan Charlotte zij aan den „Hauptmann"; het kind dat geboren wordt gelijkt op den „Hauptmann en heeft de oogen van Charlotte; Eduard noemt het een dubbel overspel. Goethe geloofde dus zelf van een invloed van den man op den foetus.

Een voorbeeld van den tweeden vorm geeft Karl Ernst von Baer (1792–1876), professor in Koningsberg en Dorpat). Zijn zuster werd in zwangeren toestand zeer verschrikt door een groote vlam, welke zij in de richting van haar 7 mijl verder gelegen geboorteplaats zag; zij bleef een tijd lang in onzekerheid en vernam toen, dat het werkelijk haar geboorteplaats betrof. Zij hield die vlam steeds voor oogen en ontving na 2½ maand een kind, dat op het voorhoofd een roode vlek had, die naar boven spits toeliep in den vorm van een laaiende vlam; na 7 jaar verdween de vlek pas. Von Baer vertelt er bij, dat hij het voorbeeld daarom geeft, omdat het zijn eigen zuster betreft en omdat de klacht over de vlam voor haar oogen gedurende de zwangerschap geuit werd, en niet pas na de verlossing als oorzaak werd opgegeven. Mr. Helpman brengt abnormale geslachtsneiging ook in verband met „verzien": 't komt hem zeer mogelijk voor dat een hypersexueele moeder op een geboren wordenden zoon zoodanig invloed uitoefent, dat deze homosexueele neiging heeft, en dat de vurige begeerte naar een dochter (zooals volgens Helpman van de moeder van Oscar Wilde bekend is) een zoon met vrouwelijke eigenschappen te voorschijn brengt: het verschil in denk- en voorstellingswijze tusschen man en vrouw kan moeilijk alleen kwantitatief (bijv. door gewicht der hersenen) verklaard worden,

moet voor een deel ook kwalitatief van aard zijn.

Een voorbeeld van den derden vorm geeft dr. Weverman: een zwangere vrouw schrikt hevig van een bedelaar, die haar plotseling een mismaakten arm laat zien; het kind, dat geboren wordt, heeft eveneens een mismaakten arm. Mr Helpman geeft een voorbeeld, aan een dokter ontleend, van twee zusters die tegelijkertijd zwanger waren en een emotie ondergingen, n.l. de plotselinge verlamming van de linker gelaatshelft hunner moeder, en wier kinderen beide met een gelijksoortige afwijking ter wereld kwamen [1]).

Maar het spreekt vanzelf dat men zich oprecht ontvankelijk voor het verschijnsel moet toonen; en dit is stellig moeilijk voor artsen, wier ontwikkellijn geheel en al geschiedde in de jongste 50-jarige periode van geweldige verrijking van mechanistische kennis der atuur, maar van geestelijke verarming; wie daar overheen terug kunnen kijken, zijn eerder geneigd om den vroeger gevallen draad weder op te vatten. Bij de meeste gevallen van „verzien" kan men vragen: post of propter? Het groote aantal zoo goed mogelijk gecontroleerde positieve gevallen moet het ten slotte uitmaken, evenals bij alle ervaringsonderwerpen, waarbij men, na een oorzaak te hebben vastgesteld of in werking gesteld (bijv. het toedienen van een geneesmiddel), 't proces niet van punt tot punt kan volgen. Post en propter kunnen zelfs samengaan, indien zulk een primair vastgestelde of aangebrachte oorzaak een secundaire oorzaak aan het werken brengt.

De gevallen van „verzien" zijn zeldzaam; dit kan voor verklaring door toeval pleiten; maar dit kan ook komen, doordat alleen aan een ernstige emotie gedurend de zwangerschap en aan ernstige abnormiliteiten van het kind aandacht wordt geschonken, terwijl beide misschien nog niet altijd met elkaar in verband worden gebracht noch goed worden bestudeerd. Bovendien is het mogelijk schreef Aug. van Solbrich (1809—1872, professor in München), dat evenmin als de meeste menschen de scheppingskracht van een kunstenaar hebben, zoo ook slechts weinig vrouwen het vermogen van „verzien" bezitten. Ook de ontvankelijkheid van het embryo kan verschillen; volgens Burdach (ong. 1800 professor te Koningbergen) is het waarschijnlijk, dat het embryo aan de invloeden weerstreeft en daarin gewoonlijk wint; evenzoo, schrijf hij, dat zielssmart soms, maar niet altijd, kanker veroorzaakt. Zeldzaamheid behoeft dus niet per se op toeval te wijzen.

Het „verzien" is, op weinig uitzonderingen na, alleen in de eerste drie maanden der zwangerschap waargenomen.

Dit zijn de feiten. Nu komen de verklaringen, waarbij de werkelijkheid van het verzien vooropgesteld wordt.

1°. Verandering in de stofwisseling is in de meeste gevallen onvoldoende ter verklaring.

2°. Onwaarschijnlijk is het ook, dat de zenuwen een voorstelling kunnen overbrengen; terwijl er bovendien geen zenuwverbinding tusschen moeder en foetus is.

3°. Carl du Prel (1895) beschouwt het verband van moeder tot foetus als dat van een magnetiseur tot somnambule, waarbij de voorstelling der moeder congestie van „od" in het bloed bewerkt, die door de bloedbanen naar den foetus gaat; het „od" is de drager der organiseerende levenskracht.

4°. Het zenuwstelsel is in de periode van het „verzien" nog niet bij den foetus gevormd; derhave kan er geen sprake zijn van telepathie, waarmede dr. Bruck het „verzien" meent te kunnen verklaren. Ook kunnen door dezelfde oorzaak de hersens van den foetus nog geen voorstelling opnemen en, zoals bijv. in het geval van stigmatisatie, tot daad maken.

5°. Volgens prof. Hagen (Erlangen ong. 1860), en von Wessenburg is het hiermede blijbaar eens, blijft niets anders over dan de volgende veronderstelling: rechtstreeksche wer-

---

[1]) Wie voorbeelden van „verzien" wil leeren kennen, kan die zeker in zijn omgeving vinden; binnen 24 uur na mijn voordracht had ik van drie personen drie treffende gevallen vernomen.

Een van die gevallen is het volgende: Ongeveer 1895 verwachtte mevrouw X., wier echtgenoot predikant was, over 5 maanden haar eerste kind. Bij een der gemeenteleden deed zich roodvonk voor; en omdat in die familie verscheidene schoolgaande kinderen waren, nam mevr. X. een meisje van tien jaar bij zich in huis. Dit meisje had een vinger, die onder den mangel gekomen was en voor het grootste gedeelte was verloren gegaan; het was aan de linker hand en het was niet de duim of pink; maar welke van de drie andere vingers, weet mevr. X. niet meer. Zij hielp het kind veel bij haar huiswerk en aan een handwerkje; en zij weet nog zeer goed, hoe zij dikwijls naar dien vinger moest kijken, omdat zij het zulk een naar gezicht vond. Toen haar zoon geboren werd, miste deze den geheelen middelsten vinger van de linker hand; en mevr. X. heeft steeds het gevoel gehad, dat dit het gevolg was van het voortdurend zien naar den verminkten vinger.

Het bovenstaande is vrijwel woordelijk ontleend aan een brief van mevr. X. van 22 Maart 1926; op mijn vraag over het voorkomen van mismaakte of ontbrekende vingers in de familie, ontving ik nog de mededeeling, dat, voorzoover bekend is, geen der familieleden van beiderzijds een gebrek aan een der vingers heeft of had.

king van de „ziel" der moeder op den foetus, op onbekende wijze. De foetus is met de plastiek bezig, waarbij de invloed der moeder voortdurend werkt. Evenals de bijen een droomachtig aangeboren denkbeeld volgen bij het maken van hun raat enz., zoo volgt de „ziel" van den foetus bij de plastiek van zijn lichaam het droomdenkbeeld van het moederlijk type, dat in hem gelegd is. De „ziel" van de moeder leidt onbewust, voortdurend dat droomdenkbeeld van den foetus. Het „verzien" is slechts een ziekelijke afwijking daarvan.

Ook Du Prel ziet in het „verzien" het bewijs, dat er in den mensch een organiseerend beginsel is hetwelk bij den opbouw van het lichaam werkzaam is en bij het „verzien" slechts phychisch gewijzigd wordt. Du Prel acht erfelijkheid een algemeenen vorm van „verzien"; bij de paring wordt een zeer groote hoeveelheid „od" ontwikkeld. En daarom kan ook de vader, evengoed als de moeder, door voorstellingen invloed op den foetus uitoefenen. De gelijkenis van het kind op een vroegeren echtgenoot der moeder wordt verklaard door de „od"-vermenging van de moeder met dien vroegere echtgenoot, die lang kan nawerken. Op die vermenging van „od" van gehuwde lieden wijst o.a. het feit, dat man en vrouw dikwijls op elkaar gaan gelijken. De ervaringen der dierenfokkers worden met deze „od"-leer ook begrijpelijk; alles volgens Du Prel. Burdach vergelijkt bovendien de vorming van het lichaam met regeneratie na verwonding; evenzoo als de gemoedsbeweging van den verwonden persoon geheel gericht is op het lichaamsdeel, dat hersteld moet worden, is de ziel van de zwangere moeder met de gedachte aan het het embryo vervuld.

Daarom is thans een kleine uitstap noodig op het terrein van de ziel, een orgaan trouwens, dat naar het oordeel van prof. Nolen, voor geneeskundigen van het grootste belang is [1]).

De ziel werd langen tijd als één beschouwd met de werkzaamheid van de hersens of van het geheele zenuwstelsel en het hoofdstreven was om de plaats der ziel te bepalen; Haller (ong. 1750) stelde vast, dat de ziel niet behoeft te zijn op de plaats van een levensbelangrijk deel van het zenuwstelsel en maakte haar los er van. Ook Gall (1800) waarschuwde tegen de verwisseling van ziel met de plaats van de ziel. Langen tijd zijn ten opzichte van de ziel het bewuste en het onbewuste leven te zamen genomen (Stahl) of werd alleen aan het bewuste leven gedacht (Descartes, Unzer, omstreeks 1750); het bewuste betreft de levensverrichtingen. Bij het „verzien" en bij den lichaamsbouw hebben wij met de ziel van het onbewuste leven te maken. Sommigen localiseeren de ziel van het bewuste in de hersens, die van het onbewuste in de plexus solaris (zonnevlecht).

Indien men van „geest" naast „ziel" spreekt, wordt gewoonlijk met „geest" een leidend iets, met „ziel" een uitvoerend iets bedoeld; ook de ziel van het bewuste leven staat dan onder leiding van den geest. Vóór 1700 beschouwde men de ziel als stoffelijk; maar Stahl (omstreeks 1700) vatte de ziel als stofloos „principium vitae" op, als een motus tonico-vitalis"; een leidend beginsel dus. En zijn „anima" dient het bewuste en onbewuste leven; zij bouwt o.a. ook den foetus in 't moederlichaam op, zij zorgt voor het onderhoud van het lichaam, voor regeneratie na verlies, enz. Het vitalisme van Theoph. de Bordeu (omstreeks 1750) e.v. is in het beginsel hetzelfde en De Bordeu sprak reeds uit, dat physica en chemie niet in staat zijn alle levensprocessen te verklaren.

De physioloog Claude Bernard (omstreeks 1850) heeft eveneens de overtuiging, dat de levensverschijnselen geen toevallige verbinding van physico-chemische processen zijn, omdat daarmede de bewonderingswaardige subordinatie en harmonie dier levensverschijnselen niet verklaard kunnen worden. Hij neemt aan, dat er een vooraf vastgesteld schema voor ieder wezen en ieder orgaan bestaat, zoodanig dat ieder onderdeel op zichzelf onderworpen is aan de physisch-chemische natuurwetten, maar dat zij in onderlinge verhouding een bijzonderen band toonen, die bestuurd schijnt door een onzichtbare gids, waardoor het wezen of orgaan de juiste plaats en ontwikkeling verkrijgt. Er is „quid proprium" van ieder levend wezen en orgaan bij die vooruit bepaalde orde van zaken.

Schoppenhauer duidt zoowel de ziel van het bewuste als die van het onbewuste aan als „wil"; het lichaam is de objectivatie van den wil. De wil (zegt prof. van der Wyck) is de eenige ons bekende type van kracht. Ostwald (omstreeks 1890) voerde de energetische opvatting in; en von Bechterew noemde de ziel latente energie. Die latente energie ontstaat uit de wereldenergie en is van anderen aard

---

[1]) Het volgende overzicht is hoofdzakelijk ontleend aan Revesz' *Geschichte des Seelenbegriffes*, 1917.

dan de chemische e.d. energie; zij hoopt zich in het lichaam op en wordt op den foetus overgebracht; daar ontwikkeld zij zich tot individueel leven [1]).

Intusschen kwam als reactie tegenover de spiritualistische opvattingen, welke, door de onvolkomen kennis dier tijden, niet voldoende verdedigd konden worden, het materialisme der 19de en 20e eeuw op het tooneel; dit beschouwt de ziel als physiologische functie der hersenen. Volgens Vogt, Richet e.a. zijn bijv. de gedachten uitscheidingen van de hersenen, zooals urine door de nieren afgescheiden wordt. De groote ontwikkeling der natuurwetenschappen scheen het geheele leven physisch-chemisch te kunnen verklaren: „l'homme machine". Edoch, de materialisten hebben het bewijs niet kunnen leveren. De meeste psychologen, physiologen en artsen zijn thans waarschijnlijk wel overtuigd, dat het leven niet physisch-chemisch verklaarbaar is; maar zij willen de spiritualistische opvatting ook niet aanvaarden, houden zich dus afzijdig en bedrijven psychologie en physiologie zonder zich te bemoeien met de vraag, wat de ziel resp. de geest is. En degenen, die spiritualistisch er over denken, komen er niet of slechts schuchter mee voor den dag met termen, die voor allerlei uitlegging, naar ieders genoegen, vatbaar zijn, waardoor zij geen aanstoot geven. Maar enkelen hebben den moed de spiritualistische opvatting onomwonden, met termen die aan duidelijkheid van wat zij essentieel bedoelen, niets te wenschen over laten, nader uiteen te zetten; de voornaamste heden ten dage is Driesch. Driesch, in zijn*Philosophie des Organischen" 1895* en latere werken, beschouwt de vorming van een organisch wezen als een functie van ten eerst natuur- en scheikunde, evenals de vorming van eenig anorganisch ding, maar bovendien van een onbekende E; dit toont hij zeer overtuigend aan met behulp van ontogenetische proces, regeneratie-verschijnselen en bijzondere biologische gevallen. Een ruw voorbeeld (niet van Driesch) is een hoop ijzer, voor een machine bestemd; die hoop ijzer is physisch-chemisch afhankelijk van uitwendige en inwendige toestanden en zal op die toestanden physisch-chemisch reageeren, bijv. na begieting met water roesten, door een windhoos worden verplaatst, enz. De stukken ijzer zullen echter nooit een machine vormen. Voor het maken eener machine is een monteur noodig, die met het materiaal weet om te gaan, en een ingenieur, die het denkbeeld van de machine schept en den monteur uitlegt. En eveneens geschieden eventueele doelmatige wijzigingen of herstellingen slechts onder leiding van den monteur en ingenieur.

Wo rohe Kräften sinnlos walten,
da kann sich kein Gebild gestalten."
(Goethe).

Driesch noemt de onbekende E bij den organischen bouw: Entelechie (d.i. een gebeuren, dat het doel in zichzelf draagt); en hij splitst dit nog in entelechie s.s. en psychoid; entelechie is het uitvoerende, psychoid het leidende beginsel; waarin men den monteur en den ingenieur van de machine herkent. De foetusvorming staat voor Driesch eveneens onder leiding van die entelechie (en psychoid).

Rud. Tischner (1925), die zich ook op z.g. occult gebied beweegt, breidt dit denkbeeld uit tot het „verzien"; volgens hem oefent de „psyche" der moeder invloed uit op de „Entelechie" van den foetus, zoodanig, dat die „Entelechie" de voorstelling van de moeder opvangt en het oorspronkelijke plan van bouw van den foetus er naar wijzigt. En, indien wij nu in de plaats van entelechie en psyche weer ziel schrijven, krijgen wij Hagen's en von Wessenburg's denkbeeld, waarvan wij uitgingen.

Na deze allermodernste opvatting van het „verzien" gaan wij over tot Ray, den beroemden Engelschen botanicus en zoöloog, tevens philosoof-classicus en theoloog op het einde der 17e eeuw. Op botanisch gebied was hij de eerste die de Monocotyledones en Dicotyledones aldus groepeerde en benoemde, en blijk gaf van diepe intuïtie in de natuurlijke verwantschap der planten, hoewel zijn verstand daartegen in opstand kwam, hetgeen een belangwekkende, voor Ray onbewuste, voor ons bewust geworden strijd in Ray's denken ten gevolge had. In „Synopsis animalium" behandelt hij de zoölogie. Ray neemt aan, dat in den eierstok van het vrouwelijk exemplaar van iedere organische soort, dus ook van de eerste vrouw op aarde, alle eitjes van alle toekomstige generaties in aanleg aanwezig zijn; derhalve bij de eerste vrouw de eitjes van het geheele menschdom tot aan den ondergang der wereld toe; en de eitjes hebben geen continuiteit met de moeder. Iedere soort is dus onveranderlijk bij het begin der schepping vastgelegd in haar evolutie

[1]) Dit doet denken aan de jongste theorie van Rignano, die het vitalisme en het mecanicisme wil verbinden door de veronderstelling van een bijzondere zenuw-energie, welke in de organische wezens wordt ontwikkeld en in steeds samengestelder wijze (waarbij Hering's herinneringsleer wordt in toepassing gebracht) de levensverschijnselen veroorzaakt.

tot het einde der wereld toe [1]). Brunner heeft opgemerkt, schrijft Ray, dat het „verzien" dan onbegrijpelijk is, want de verbeeldingskracht der moeder mag niet gedacht worden invloed te kunnen uitoefenen op 't scheppingsplan (dat in de eitjes ligt opgesloten). Peyer meent dat de duivel de verandering teweegbrengt, met toestemming van God, als straf.

Volgens hem is het onzinnig om aan te nemen, ten eerste dat de mensch zelf de macht zou hebben om tot de vorming van den foetus bij te dragen, daar iedere wezenvorming God's werk alleen is, ten tweede om aan een toevallige verbinding van atomen of wat voor deeltjes ook, de macht toe te kennen tot iets, dat het begrip van den mensch en alle kunst te boven gaat. In de derde plaats wil Peyer niet weten van een geestelijken maker („facultas aut genius spiritusve formator") beneden God. Hierop betuigt Ray dat hij het met de eerste twee beweringen eens is, dat hij dus geen directen invloed van den mensch, noch physisch-chemische verklaring aanneemt. Maar op 't derde argument betreffende een geestelijken maker beneden God, redeneert hij aldus: Waarom kan God bij de vorming van de organische wezens geen hulp gebruiken van een „Plastica natura", evenals hij engelen gebruikt bij het werk der Voorzienigheid en het bestier der wereld? Het derde argument, dat wordt aangebracht, (ontleend aan Cudworth) is dit, dat men in de schepping een langzame opklimming kan waarnemen van het minder- naar het meervolkomene en dat dit den indruk maakt van een zinledige reeks en een nuttelooze fantasie, indien men de Schepper als almachtig aanneemt; indien men daarentegen aanneemt dat Hij een helper noodig had resp. heeft voor de uitvoering van Zijn scheppingsdenkbeeld, is die reeks begrijpelijk (n.l. wegens de minder volmaaktheid van den helper). Het vierde argument leverde de vergissingen, zooals bij monsterlijke geboorten. Deze toonen aan, dat de „Agens" niet zulk een macht heeft, dat geen weerstand er tegen geboden kan worden; en dat er dus een natuurlijke oorzaak is welke, evenals het menschelijk vermogen onderworpen is aan den weerstand der materie en die daardoor verhinderd wordt zijn doel geheel te bereiken. De almachtige schepper zelf zou door zulk een weerstand der materie niet gestoord of gehinderd worden, noch er door van zijn doel afwijken. Nu zou men, schrijft Ray, zoolang de moeder leeft, het nog op een of andere manier aan háár kunnen toeschrijven; maar ook als de moeder ziek of dood is, gaat het proces op de juiste wijze, onafhankelijk van de moeder, verder, wat beter ware: als vaste regel b.v. met een kippenei gebeurt; het ei kan bovendien kunstmatig worden uitgebroed. Derhalve moet men wel aannemen, dat er een bijzondere „architect" voor is, en dat die architect de aanwijzingen der zwijgende moeder volgt. Dit maken van een foetus naar een bevolen denkbeeld is zoo wonderlijk, vervolgt Ray, dat het alleen verwacht kan worden van een „substantia spiritualis horum mandatorum capaci". Driesch denkt in de 20ste eeuw over het wonderlijke van die foetusvorming evenals Ray, maar hij toont het met de grootere kennis van onzen tijd nauwkeuriger aan. Hoe die „architect" het doet, erkent Ray niet beter te begrijpen dan hoe zijn groote teen zich sneller dan de gedachte beweegt, zoodra de wil van Ray het beveelt. Beide zaken zijn ook thans onopgeloste raadsels.

Er is dus volgens Ray een „plastica natura" of, zooals Wepfer het uitdrukt, een „architect, die den wil van den Schepper uitvoert, maar die met den tegenstand der materie te kampen heeft.

Ten slotte komen wij aan het „verzien". De moeder, zegt Ray, kan geen directen invloed op den foetus uitoefenen, maar desniettemin is het mogelijk te achten, dat een sterke verbeelding, tengevolge van een heftige gemoedsbeweging, op de „plastica natura" of den „architect" een kracht en invloed uitoefent zoodanig, dat die „plastica natura" het door de moeder verbeeldde op den foetus afdrukt. En anderzijds moeten wij wel aannemen, dat die invloed bestaat; hoe zou de „architect" anders de afwijking zoo meesterlijk overeenkomstig de gedachten van de moeder kunnen maken? Wij moeten, voeg ik zelf toe, hierbij niet denken aan de vele gevallen van monstreuzen aard, die toen ook voor „verzien" werden gehouden, maar die met onzere latere kennis normaal kunnen verklaard worden, doch aan de bijzondere gevallen, welke ook thans in de 20ste eeuw door deskundigen aan „verzien" worden toegeschreven en welke in Ray's tijd natuurlijk evengoed voorkwamen. En zoo zien wij, dat Ray, met de gebrekkige kennis van zijn tijd, tot hetzelfde feiteninzicht en dezelfde verklaring kwam als een aantal natuur- en wetenschappelijk philosopische personen thans. Driesch en andere nemen evenmin Ray aan, dat een zekere atoomgroepeering de organische vorming bepaalt, dus dat die organische vor-

[1]) De moderne erfelijkheidsleer drukt ditzelfde uit met behulp van haar chromosomen en genen.

ming een functie van chemie en physica zou zijn. Driesch beschouwt de organische vorming als een functie van chemie, physica en een onbekende X. Ray noemt die X „Plastica natura", die een „substantia spiritualis" moet zijn, een „architect". Driesch noemt haar „Entelechie", d.i. een werkende kracht, die het doel in zich draagt. En als prof. Nolen in een zijner reden spreekt van „het autonoom zenuwstelsel", en van den „geest" of de „ziel", die het lichaam beheerscht, als prof Bouman en Kohnstam spreken van de „persoonlijkheid" of totaliteit", waarmede iets anders bedoeld moet zijn dan de som van alle physiologische lichaamsfuncties, als Boeke met Uexkull van een „bovenmechanische natuurkracht" schrijven, dan wijzen al die termen, zij het ook pro parte in ander verband, op de onbekende X in ons, waarvan wij bovendien niet weten of, en in hoever zij zelfstandig of aan onzen wil of aan een hoogeren wil onderworpen is. Dit laatste neemt Ray aan.

De zwijgende moeder die, volgens Ray, aan die onbekende X, „architect" genaamd, aanwijzingen geeft, is de „ziel" van de moeder, die volgens Hagen en Von Wessenburg onbewust het droombeeld van den foetus leidt, voortdurend invloed er op uitoefent. En het „verzien", dat volgens Ray in de 17de eeuw ontstaat door den invloed der verbeelding van de moeder op de werkzame „plastica natura" of den „architect", ontstaat volgens Tischner in 1925 door invloed van de „psyche" der moeder op de „Entelechie" van den foetus, wat precies hetzelfde is.

Wij vinden dus geheel dezelfde leer op het einde der 17e eeuw bij Ray e.a., als omstreeks het begin der 20ste eeuw. Het verschil is slechts dit, dat de groote meerderheid *toentertijd* de leer gemakkelijk *aannam*, doordat zij de medegedeelde feiten van het „verzien" enz. zonder voldoende ernstige aandacht aannam, ten gevolge van het gevoel van *lust* voor het mystieke; terwijl de groote meerderheid *thans* de leer gemakkelijk *verwerpt*, doordat zij de medegedeelde feiten van het „verzien" enz. zonder voldoende ernstige aandacht *verwerpt* ten gevolge van het gevoel van *onlust* voor het metapsychische [1])

Tusschen Ray's tijd en den onzen ligt een tijdperk van geweldigen opbloei der wetenschappen, waarbij hoe langer hoe meer de stof en de mechanische leer op den voorgrond trad, terwijl de geest en alle spiritualisme werd veronachtzaamd tot ontkennig toe. Thans begint de geest de stof weder te overwinnen, en krijgt allereerst in de hoofden van hoogstaande mannen, zooals Ray, weder beteekenis.

De beschouwing van een opbouwende macht met een doel in zich, dus van een „plastica natura" of van een „Entelechie", die de vorming van het lichaam, volgens een door hoogere macht gesteld doel, leidt, is daarom ook van belang, omdat het ons vanzelf voert tot de overdenking, of wij een hoogere leiding moeten aannemen bij de ontwikkeling van den mensch als geestelijk wezen. Wie de feiten voldoende acht om aan te nemen, dat de omhoogvoerende ontwikkelingen der organische wereld en van den mensch in het bijzonder geen toeval is, waarvan dus ook ieder oogenblik een eind kan komen, maar dat die ontwikkeling een evolutief beginsel tot grondslag heeft (o.a. prof. Bolk), en volgens een doel in een bepaalde richting wordt gestuwd, die kan m.i. niet ontkomen aan het aanvaarden van een doelsteller. En dan kan men als gesteld einddoel aannemen: het opvoeren van den geest der hoogste organische wezens tot den geest van het Al, dus tot het Al-inzicht.

Tot die evolutie moeten wij menschen medewerken; ons is daartoe het vermogen om te denken bijgebracht, onze geest wordt door dien hoogsten Geest (Algeest) voortgedreven en geleid, maar met inschakeling van een vrijen wil. Wij zijn de Entelechieën, de geestelijke helpers, die het doel in ons dragen, die fouten kunnen maken, maar die toch altijd weer door de hoogere leiding in het rechte spoor terug- en vooruitkomen. „Willende menschen" schreef Wundt en herhaalde Van der Wyck, „willende menschen maken geschiedenis, n.l. hun eigen (d.i. der menschheid) ontwikkeling, doch zonder vooruit de taak te kennen, waaraan zij bezig zijn te arbeiden".

Ray was een van die „willende" menschen, die onze tegenwoordige ontwikkeling hebben voorbereid en min of meer nog er aan medewerken.

Juni 1926.

---

[1]) Een voorbeeld is prof. von Hanseman („Der Aberglaube in der Medicin, enz.), 1905. Deze drukt zeer onvolkomen uit wat onder verzien verstaan wordt, daar hij schrijft: „Der Aberglaube nimmt an dass jeder Körpertheil der Mutter in einem besonderen mystischen Zusammenhang mit demselben Körpertheil des Kindes steht, so dass, wenn die Mutter eine Verletzung ihrer Wange bekommt, auch das Kind an derselben Stelle ein Muttermal aufweist". En dan volgt: „Man weisz heutzutage schon seit mehr als hundert Jahre dasz eine solche Beeinflussung nicht möglich ist". En iets verder nogmaals: „Jener mystischen Zusammenhang zwischen den einzelnen Körpertheilen der Mutter und denen des Kindes, wie es der Aberglaube des Versehens voraussetzt, besteht nicht". Bewijzen zijn niet noodig. Rekenen van honden, en paarden, telepathie enz. tusschen menschen, kortom alle „metapsychische" verschijnselen zijn „nicht anders als verabredete Taschenspielerei" want „selbstverständlich ist es ganz unmöglich dasz ein Mensch einem anderen einen Gedanken suggerieren kann ohne denselben anzusprechen".

NASCHRIFT.

1. Toevoeging bij de verklaringen op bldz. 156.

Zou de voorstelling der moeder langs den weg der endocrine klieren op het foetus kunnen inwerken? In een opstel „Comportements Animaux inexpliquès, Influences inconnues du milieu, Variation des espèces" schrijft dr. L. Cipriani (of. Reveu Métapsychique de l'Institut métapsychique international à Paris, Sept.—Oct. 1926. bldz. 383 e.v.) o.a.: „Il exciste aussie toute une série d'observations d'une valeur indiscutable sur l'influence que es hormones grandulaires exercent sur le développement de la cellule oeuf, sur le mécanisme de la gastrulation et sur les modalités de formation des tissus e dte tous les organes de l'embryon et du foetus, de manière à autoriser l'attribution de toute anomalie de développement à un trouble de équilibre hormonique". En iets verder: „Il faut aussi tenir compte de ceci: que même certaines états d'âme, déterminées par des émotions, des frayeurs, des impressions diverses, etc., peuvent influe sur le système endrocrinien et par conséquent aussi sur les fonctions et même sur la morphologie d'organes qui paraissent indépendants de toute modification du milieu." — Edoch, deze hormonenleer zou de moeilijkheid slechts verplaatsen, niet oplossen.

2. Toevoeging op het eind der vóórlaatste alinea op bldz. 158.

De uitkomst van een enquête door den heer R. De Flers gehouden bij de leden der Parijsche Akademie van Wetenschappen over de vraag: „La Science est-elle opposée au sentiment religieux?" luidt „que la plupart des savants constituant cette assemblée ne peuvent plus accepter l'idée que l'Univers, grandissement coordonné et harmonieusement évolutif, serait l'oeuvre d'une suite interrompue de hasards toujours heureux" *(Rev. Met. l.c.).*

ERRATA.

In mijn artikel De Astronomie, de Astrologie, enz., zijn een paar fouten ingeslopen:

In kolom 2, p. 132: Maar die verklaring is nu alleen relatief, enz., lees: verkleining.

Kolom 2, p. 133, regel 7: hoogere wezens, lees: steeds hoogere wezens.

In kolom 1, pag. 138: Ernström, lees Erström, inekomiska: i ekomiska, Sporsal: Sjörsmal.

Kolom 2, p. 139, regel 4 onderaan: met, lees: moet; regel 2 onderaan: R 2½, lees: R. 2½.

Kolom 2, p. 140. De regels: In een woord, dat die versnelling, enz. moeten volgen op de regels aangegeven met de cijfers 1, 2, 3 en voor den regel: Op deze beginselen is . . . enz.

J. K. RENSBURG.

ORGELCONCERTEN

in de groote zaal van het gebouw „De Tempel", Dan. Willinkplein 8—24. Te geven door onzen organist JAN VAN DUINEN op het wondermooie concertorgel. De orgelconcerten vangen te 8.30 's avonds aan en eindigen uiterlijk 10 uur. Op ieder concert werken solisten mede, zoowel voor instrumentaal als vocaal.

DINSDAGAVOND, 11 October: Soliste Beatria Schut, Alt.

DINSDAGAVOND, 11 October: Soliste Dina Diependaal, Alt-Mezzo, na veeljarig verblijf in het buitenland, eerste wederoptreden in Nederland.

DINSDAGAVOND, 18 October: Soliste mevrouw J. Halebosch—Wortman, Sopraan.

DINSDAGAVOND, 25 October: Operaprogramma, Solist H. Bischof, Bariton.

DINSDAG, 1 November: Dubbelmannenkwartet „Arti".

Toegankelijk voor iedereen. Plaatsgeld 20 cent.

Met diep leedwezen voor het scheiden van ons, geven wij hierbij kennis van het overgaan in hoogeren bestaansvorm van onzen geachten trouwen medewerker,

Dr. theol.
HENDRIK THODEN VAN VELZEN

in den ouderdom van ruim 85 jaren.

In dankbaarheid zullen wij gedenken het vele goede, dat hij, ook door middel van ons blad, aan velen schonk.

Directie en Redactie
„De Tempel".

SYMPHONIE

Met vingren niet te grijpen klanken
zingen door het huis —
Zoo schoon in een lied te danken —
stil geruisch —
zwaar gedaver van de wonderzware
dofgestemde accoorden —
geeft het wonderbare
zonder woorden,
één aangrijpend lied!
Waar de donkere violen
aureolen
weven — voeren in het eeuwig niet —
zoo schoon God te danken
in de ranke
ritselhooge — zingendzware
symphonie —
alsof paarlen vallen,
helle lichten rijzen,
zwijgen alle
in één wijze.
Zielen zingen in gestage,
wisselende rij —
Hoor de vaste, hoor de vage
melodij.
Hoor de zachte maatrefreinen
deinen — deinen —
tot gaat gloren
de geboren
glorierijke ziel van licht —
schooner dan de woorden
voor een
ongemeen,
diepschoon gedicht

't Eeuwig hart der menschen
met zijn wenschen —
en het vele leed —
zingt tot God, den Eeuwig reine,
wat het dankend weet.
't Eeuwig hart der rusteloozen
gaat verpoozen,
juichend uit de branding van het wee —
uit den afgrond
van den wereld klinkt het mee —
Heemlen rond
wordt de menschensmart beleden,
zwieren, zingen de gebeden.

WIJBRAND G. REDDINGIUS.

EEN WOORD OVER DEN HEER RENSBURG

DOOR L. HOYACK

MIJN gevoel van verantwoordelijkheid tegenover de lezers van dit blad, brengt er mij toe een enkel woord te wijden aan het artikel van den heer Rensburg in het nummer van 1 September. Omtrent de denkbeelden, die hij koestert aangaande God en het wereldbestuur wensch ik niet in discussie te treden, wetende zoowel de lasterlijkheid als de onvruchtbaarheid van zulk een getwist. Indien hij echter een theorie, die gebouwd is op een geloof in God en een alwijs wereldbestuur, waarin licht en donker, vreugde en leed hun plaats hebben, meent te kunnen weerleggen, door te poneeren, dat God niet bestaat, dan heeft die weerlegging alleen waarde voor hen, die dit atheïstische standpunt deelen.

De heer Rensburg tracht dan verder te imponeeren met wetenschappelijke kennis, en spreekt smalend over „het licht der eigen ziel" als een anachronisme. Laat hij dan gelukkig zijn met een onverlichte ziel.

Zijn respect voor de wetenschap, in den zin dat zij uitsluitsel kan geven omtrent het wezen en de bedoeling der dingen, is groot, het mijne gering, al acht ik wetenschap als wetenschap hoog en evenzoo haar groote dienaren.

Hij acht alleen den geloovigen mensch in staat te dwalen, en de wetenschappelijke is hem onfeilbaar. Mijn stelling is juist dat de wetenschappelijke mensch feilbaar is, omdat het zuivere intellect en de ervaring te grove middelen zijn om tot het wezen van het bestaan door te dringen.

Wat kinderachtig over zulke principiëele dingen te redetwisten.

Hij verwerpt den eenen autoriteit en accepteert een anderen. Wat komt hij er verder mee?

De heer Rensburg doet juist, alsof ik niet op de hoogte was, van wat de astronomie alzoo op te disschen heeft. Doch dan vergist hij zich. Ik zou het artikel van April niet geschreven hebben, als dit waar was.

Dat hij eenige beschouwingen wijdt aan de Analytische Mathematische Astronomie van den heer Goedhart is belangwekkend voor hen, die in dit vak geïnteresseerd zijn, maar in een blad voor vrij-religieuze belangen is dit minder ter plaatse en ook het wezen van het eigenlijke vraagstuk niet rakende.

Wat wel het vraagstuk raakt, is, dat de heer Rensburg niet denken kan, anders zou hij in één zelfde artikel niet schrijven: „het materialisme heeft afgedaan" en pal daarop beweren dat kracht verplaatsing is van stof en dat de ziel ook stoffelijk is. Een dergelijke studie van een der groote Duitsche philosophen zou leerzaam zijn voor den heer Rensburg b.v. Kant of Hegel. Hij hoeft het voorloopig nog niet te ver te zoeken.

Dat de heer Rensburg het leven op aarde en de groote opgave van mensch te zijn in de waarachtige beteekenis van het woord, nog niet voldoende acht en de cosmische ruimte wil bezeilen op zoek naar verre werelden, pleit slechts voor zijn ruimen geest. Ik geef, met vele anderen de voorkeur aan het naastbijzijnde. De mensch heeft zich heden ten dage een verkeerd denkbeeld gevormd van het verhevene, het Grandiose. Hij zoekt het in het bizarre, het ongewone, het nieuwe, het sensationeele, in dat wat ver weg is en hij vergeet daarbij, dat het waarlijk grandiose, het waarlijk verhevene is o zoo dichtbij, is het leven van den mensch zelf.

Ik durf nog steeds mij te beroepen op de uitspraak van het Delphische orakel: Ken U zelf. Misschien vindt de heer Rensburg dit ook oudmodisch. Ja, zeker, hadden wij maar iets meer van dat oud-modische!

In alle eeuwen hebben de denkers en wijzen erkent dat in den mensch zelf gelegen is de weg naar het hart van het bestaan. „Ihr folget falscher Spur, denkt nicht wir scherzen. Ist nicht der Kern der Natur, Menschen im Herzen?" zegt Goethe.

Moge de heer Rensburg gelukkig leven in een wereld, waar niet alles zoo goed geregeld is, waar wat chaos en wanorde heerscht.

Moge hij ook vruchtbare betrekkingen aanknoopen met de bewoners van andere zonnestelsels. Moge hij een flink pionier worden voor zijn nieuwe wereldbeschouwing, in overeenstemming met zijn heilige huisjes, de wetenschap en de proletarische kunst.

Maar moge het den lezers van „de Tempel" gegeven zijn te onderscheiden tusschen „Wahrheit und Dichting".

HOE MR. VISSCHER SPIRITIST WERD

DOOR J. M. KEEN

„Paatje," zei Toos op zekeren ochtend aan 't ontbijt, „ik heb van nacht weer van Moesje gedroomd, zoo duidelijk, 't was prachtig. Ik droomde, dat ze nu in 't wit was gekleed, maar toch niet zoo als op het portret in Uw kamer. Ze heeft ook met me gesproken, en ze zei, dat ze al twee keer bij U was geweest, maar dat U het niet gemerkt hadt. Ze had u aangeraakt; is dat zoo, Paatje?"

„Beste kind," antwoordde Visscher, „wat ben je toch een droomster geworden. Heb je vannacht overigens goed geslapen? Had je hoofdpijn gisteren avond, toen je naar bed ging, of misschien wat maagpijn? Want dan gebeurt het wel meer, dat men zwaar droomt en onrustig slaapt. Als er wat aan mankeert, kind, moet je het aan de juffrouw of aan mij zeggen, hoor!"

„Maar Paatje, mij mankeerde totaal niets; ik heb heerlijk geslapen en alleen maar van Moesje gedroomd, en dat was, o zoo mooi. En Moesje heeft gezegd, dat ik over twee dagen, dus Vrijdag avond, op haar wachten moest, en dan zou Moesje mij aanraken op het voorhoofd. Ik moest niet bang zijn. — U weet wel, dat ik daar heelemaal niet bang voor ben; ik zal het heerlijk vinden als 't gebeurt."

Loes, en Wim, en de juffrouw keken Toos verbaasd aan. De juffrouw dacht, dat het kind van streek was en misschien zenuwziek zou worden, en ook Tom was niet ver daarvan af.

Maar dat zeggen, dat Annie hem tweemaal had aangeraakt, dat was meer dan vreemd.

Hoe duidelijk stond hem het gebeurde weer voor den geest, eerst die vijf vingertoppen op zijn schouderblad dien wonderlijken avond met stormweer daarbuiten en dat gesuis om hem heen, en later dat gevoel, alsof zij naast hem stond en hem met haar wang aanraakte bij het bezien van een plaat. Hoe *kon* Toos dat weten?

Visscher nam op den bedoelden Vrijdag avond de beide meisjes mee naar een bioscoop. In zijn hart was hij tegen het uitgaan en hij dacht er niet over naar een bioscoop te gaan, maar het zou een middel zijn om Toos af te leiden en haar laat naar bed te doen gaan. Toos en Loes waren uit met Paatje naar een bioscoop als twee dametjes met een grooten menheer. Op weg naar het lustoord kocht Tom wat pralines, die de dametjes in stilte mochten opknabbelen, en daardoor werd het *echte* nog een beetje *echter*.

't Was prachtig, ze zagen mooie landschappen, een komieke film vol dwaasheden, die hen deden proesten van lachen, en op weg naar huis waren ze vol van al het genotene. Visscher was blij, dat ze laat en vermoeid naar haar bedje gingen. Hij dronk beneden nog een kopje thee, keek de krant even in en voelde zich een halven uitgaander, toen hij om half twaalf naar zijn slaapkamer ging. Even liep hij nog zijn werkkamer binnen, draaide het licht op en liep naar het groote portret als om excuus te vragen voor zijn uithuizigheid. Annie keek hem door het zilvergaas weer even vriendelijk aan als altijd. Was het niet een soort van begrafenis, toen hij de kamer weer donker maakte, het lieve portret weer in eenzaamheid en duisternis achterliet en naar bed ging?

„Ik geloof, dat ik sentimenteel word op mijn ouden dag," zuchtte Tom, „wat kan men toch al malle dingen bedenken, — weg daarmee!"

Dien Zaterdag-morgen zou Tom nooit vergeten.

Met ernstige oogen kwam Toos naar hem toe, vóórdat Loes en Wim er waren, en toen Visscher haar op vroolijken toon iets grappigs wilde vertellen, kwam ze naar hem toe, pakte zijn hand, en zei stil: „Paatje, het *is* gebeurd, van nacht, ik sliep al, en toen werd ik wakker. Ik hoorde zachte tikjes tegen mijn ledikant, er kwam iets wits voor mijn bed en toen zag ik heel, heel duidelijk Moesje daarin. Ze zei niets, ze lachte zoo mooi, toen raakte ze mijn voorhoofd tweemaal aan. Paatje het is gebeurd; ik jok niet, — ik heb ook niet gedroomd, maar Moesje heeft mij gewekt en mij aangeraakt. Zie nu maar niet ongerust, Paatje, ik ben niet ziek, ik heb geen hoofdpijn en geen maagpijn, maar ik zal er met niemand over spreken, als U dat liever niet heeft; ik wou het U alleen vertellen. O, wat ben ik blij! Wààr Moesje nu is, weet ik niet, maar ze is niet dood; Moesje denkt aan ons allemaal; van nacht was ze in mijn slaapkamer. O, ik ben zoo blij, ik was heelemaal niet bang, en U moet ook niet bang zijn, Paatje, als Moesje eens bij U komt, want ze is zóó lief en zóó mooi, — dat . . . dat . . ." Het arme kind had moeite haar tranen in te houden, toen de juffrouw binnenkwam om het ontbijt klaar te zetten. Toen kwamen Lies en Wim, vroolijk en druk als altijd. Visscher en zijn oudste kind hadden een geheim samen; Toos was stil en zei weinig, van tijd tot tijd keek ze haar Paatje met een paar groote oogen aan en het leek wel of ze een bijzonderen nadruk legde in haar zoentje, toen ze naar de school ging.

Dien avond kwam Heijns op verzoek een uurtje praten. Visscher vertelde hem, wat Toos beweerde gezien te hebben, en bekende, dat ze hem veel zorg baarde.

„Ja," zei Heijns, „je zult voorzichtig met haar moeten zijn, maar voor bezorgdheid bestaat hier geen aanleiding. Toos is blijkbaar van mediamieken aanleg, en je vrouw heeft zich door haar gemanifesteerd, dat is duidelijk. Het kind liegt niet."

„Neen," antwoordde Visscher, „het kind heeft

nog nooit gelogen; ze denkt, dat alles waar is, wat ze zegt" . . .

„En waarom zou het niet waar zijn?" vroeg Heijns.

„Omdat . . . omdat . . . mijn lieve Annie begraven is," mokte Tom; „zij is weg, ze is heengegaan, nee, ze is uitgegaan, als een kaarsvlam, en daarmee is het licht van mijn leven verdwenen, de warmte van mijn ziel uitgedoofd. O, wat heb ik haar lief gehad; ik heb het haar lang niet duidelijk genoeg gezegd; zij was mijn alles."

„Tom," zei Heijns, terwijl hij opstond en zijn hand vertrouwelijk op zijn schouder legde, „wat je zegt is voor een deel waar, maar . . ."

„Ja, ik weet wel wat je zeggen wilt," viel Tom hem in de rede, „je wilt weer op het spiritisme terug komen. Laten we nu maar bij de werkelijkheid blijven, al de rest is suggestie, telepathie en zoo."

„'t Is niet zoo," hernam Heijns, „wat jij de werkelijkheid noemt, is maar een deel van de werkelijkheid; ik heb het tot nog toe ook gemeend, dat werkelijk is, alleen datgene, wat we zinnelijk kunnen waarnemen, maar er is meer, en dat, wat we niet kunnen zien in den regel, wat we niet hooren kunnen doorgaans, wat meestal niet getast kan worden, is misschien het allerbelangrijkste."

„Maar hoe weet je dat, als je het niet waarnemen kunt?" vroeg Tom.

„Er is een wolk van getuigen voor wat ik zeg, een wolk van geloofwaardige getuigen in alle landen en in alle tijden. Sedert ik over het spiritisme iets gelezen heb, zie ik telkens beter in, dat ik mijn oogen gesloten heb gehouden voor een belangrijk deel der werkelijkheid."

„Ik denk, dat die lectuur je zóó bekoort," meende Tom, „dat je nu overal weer het spiritisme ziet opduiken. Laat je toch niet meeslepen. Blijf kalm denken, blijf met je voeten op den bodem van de realiteit; dan sta je vast, en anders . . ."

„Daar ligt juist de moeilijkheid," zei Heijns, „de spiritisten zeggen ook, dat ze met vaste voeten op den bodem der realiteit staan, en 't zijn geen suffers of zwakzinnigen, die dat beweren. Er loopen er misschien wel onder, maar, och, die vindt je overal. Het is eenvoudig onmogelijk om al die mededeelingen, verklaringen en onderzoekingen van geleerden en ongeleerden als nonsens te beschouwen."

„Geleerden?" vroeg Tom, „je bedoelt dien professor Crawford te Belfast?"

„Och, man, ik heb nu geen tijd meer," antwoordde Heijns, maar je kunt ze tellen bij dozijnen, de geleerden, die met ernst opkomen voor hunne spiritistische overtuiging. En naast die geleerden staan duizenden menschen van normale ontwikkeling en beschaving, die recht hebben in deze materie gehoord te worden. De zaak is hoogst ernstig; het is het belangrijkste punt van onderzoek, dat nog ooit is aangesneden, want daarmee staat of valt de vraag van het leven na den dood. Zooals ik de zaak inzie is het spiritisme voor den godsdienst, wat wiskunde is voor de natuurkunde. Zonder wiskunde is natuurkunde heel vaag, heel oppervlakkig, met wiskundige formules en berekeningen wordt de physica pas wetenschap."

„Zou jij dan den godsdienst willen bewijzen," vroeg Tom half lachend; „dan is de godsdienst dus maar voor enkelen bereikbaar, en blijft de gõe gemeente in het duister. Moet nu het ektoplasma dienen als bewijs voor een eeuwig leven en het bestaan van een godheid?"

„'t Is voor de kinderen een geluk," zei Heijns, „dat je in je eerste stommiteit niet gestikt bent, want dan hadden die arme wormen nooit het levenslicht aanschouwd. Je hebt daar zoo pas zoo'n enormiteit gezegd, dat ik ervan ril. Meen je dan, dat het spiritisme niets anders omvat dan de kennis van het ektoplasma? Mijn zeer dierbare vriend en stommeling, dat ektoplasma is niets dan een tot nog toe onbekend gebleven schakel tusschen twee werelden. Reeds in 1892 vermoedde de Rochas zoo iets, maar Crawford heeft het gedemonstreerd ad oculas, zooals wij geleerden zeggen."

„Hm, ja, dat zal wel," bromde Tom ironisch; „het is toch heerlijk geleerd te zijn, is 't niet?"

„Natuurlijk," zei Heijns, „anders zou ik ook niet zoo vroolijk wezen. Maar nu in ernst, mijn beste kerel, het spiritisme bewijst, dat het leven zich voortzet nà den aardschen dood, dat zij, die wij dood noemen, nog volop leven, en vaak vrijer dan wij, dat ze zich onder bepaalde omstandigheden met ons in relatie kunnen stellen, dat er in de eeuwigheid is een progessieve ontwikkeling, die ons steeds hooger zal voeren, naarmate wij beter worden, dat wij omgeven zijn van onzichtbaren van allerlei rang en dat het gansch heelal geregeerd wordt door één opperste almacht, die wij „God" noemen."

Hier werd het gesprek tusschen de beide vrienden afgebroken tot groot genoegen van Tom, die met verbazing had aangehoord, wat Heijns met zekere geestdrift van dat „vreemde" spiritisme zooal had gezegd. Hij-zelf had daarop niet kunnen antwoorden. Hij had te veel vertrouwen in zijn vriend als mensch en als wetenschappelijk man om niet overtuigd te zijn van de oprechtheid der uitgesproken verklaring en van de juistheid der redeneering, die Heijns tot dit inzicht had gebracht, — en toch, dat alles stond zoo ver van hem af.

Als kind was hij in calvinistisch protestantsche richting opgevoed, daarna was een periode van twijfel en onzekerheid gekomen, zijn studententijd had hem ook de laatste sporen van het oude geloof ontnomen. Wat niet bewezen kon worden, bestond niet voor hem; vooral het beweren, dat er een liefdevolle Almacht zou bestaan, was hem een dwaasheid geworden. Was niet de heele natuur het tooneel van wreedheid en moord?

Strijd om het bestaan, was het eenige wat hij zag, en de strijd werd medoogenloos met bittere wreedheid gestreden overal en altijd. Hoe kon een Almachtige een oorlog toestaan, die millioenen jonge menschen had gedwongen moordenaars te worden van menschen, die ze niet kenden, niet zagen, met wie ze in vrede en vriendschap hadden kunnen leven!

De strijd om het bestaan was de groote drijfkracht in de geheele organische wereld vanaf de kleine wereld, die men met een microscoop in een druppeltje slootwater kan ontdekken tot in de menschenwereld, een strijd zonder erbarmen, die overal werd uitgestreden tot het einde toe.

Ervaring had in den loop der eeuwen de menschen wat voorzichtiger gemaakt in den strijd; men was tot het inzicht gekomen, dat in enkele gevallen hulp aan een concurrent wel eens van eenig voordeel kon zijn, maar dan was die hulp in den grond der zaak toch maar verkapt egoïsme.

Toenemende kennis had beschaving gebracht, althans naar het uiterlijke, en die beschaving openbaarde zich in het aankweeken van goede gewoonten, maar in zijn hart bleef de mensch nog altijd dezelfde van vroeger. In den regel ging men elkaar niet meer direct te lijf bij verschil van meening, zooals in den oertijd, een groot deel van het menschdom had geleerd na te zeggen, wat sommigen vóór zeiden; die menschen leefden zonder bewust denken, het waren kuddedieren geworden.

Sommigen stonden hooger, zooals zijn Annie had gestaan; haar leven en haar denken, haar gevoelen en haar willen was geweest als een prachttuin vol heerlijke bloemen; haar herinnering bleef heerlijk voor ieder, die haar had gekend; zij had eigenlijk geleefd buiten de wereld en haar ellende. En nog anderen hadden geleerd de belangen van medemenschen te eerbiedigen; zij zouden den strijd om het bestaan medestrijden zonder ruwheid, met mededoogen voor den zwakke, ze zouden helpen, waar ze konden, gedragen als ze werden door een hoog plichtsbesef, maar vrij ook van elke gedachte aan eenige belooning, in een toekomstige wereld, die niet bestond.

Zóó had ook Heijns gedacht in vroegere jaren en nu dwaalde hij van het juiste pad af naar het spiritisme, waarin hij zich voortdurend meer verdiepte. Moest hij zijn vriend daarvan niet terughouden?

Tom aarzelde. Wàt kon hij Heijns geven in ruil voor zijn nieuwe overtuiging? Niets dan datgene, wat zijn vriend jarenlang had geweten en geloofd. Bovendien, was die nieuwe gedachtenreeks ook niet het eigendom geweest van zijn Annie? Hij kreeg een gevoel, alsof hij haar herinnering te kort zou doen, zoo hij trachtte af te breken, wat haar zooveel kracht had gegeven.

Zou ze er toch nog zijn? Zou er in zijn huis, nog meer van haar zijn dan hare herinnering, haar portret, al die lieve kleine dingen, die haar hadden toebehoord en die hij nu bewaarde voor zijn kleinen?

Hij wist toch wel beter en zou zich niet iets laten opdringen, wat niet waar was. Hij niet, — en hij zuchtte.

't Was in zijn wereld wel licht, maar niet warm; zijn levensbeschouwing steunde meer op de ontkenning van wat hij niet meer *kon* gelooven dan op eene basis van weten en gelooven. Maar die geloover ij met al hare onbegrijpelijke aanhangsels van menschengedoe, die stond hem sterk tegen. Dan liever maar voort in het koele, misschien koude verstandslicht dan zich te koesteren aan een mystieken haard, waarvan men zich-zelven het bestaan moest wijs maken. Liever in het graf het einde zien van een troosteloos leven, dat op behoorlijke wijze was doorgeworsteld dan een ongegronde hoop te voeden op een problematisch bestaan in eene toekomstige wereld.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Een paar weken na hun laatste gesprek kwam Heijns op een avond bij Tom aanloopen om hem te vragen den volgenden avond — Donderdag — met hem mee te gaan naar den Heer van der Wolk bij wien een scéance zou gehouden worden. Er zouden nog een paar dames en heeren komen; de Heer van der Wolk had Dr. Heijns gemachtigd uit zijn naam den Heer Visscher, dien hij slechts van aanzien kende, mee te brengen, toen hij gehoord had, dat Tom van het spiritisme niets kon aannemen, dat hij er heel weinig van wist, maar als volkomen eerlijk en onbevooroordeeld moest worden beschouwd. Visscher had er aanvankelijk weinig mee op deze invitatie aan te nemen, maar eensdeels vond hij het voor Heijns onaangenaam, dat hij zijne vriendelijke bemoeiïngen niet zou waardeeren, anderdeels was hij bang voor bekrompen te worden gehouden als hij niet de gelegenheid aangreep, die hem nu geboden werd.

Audi et alteram partem, hoor ook de andere partij, dacht hij.

Heijns had reeds eerder eene spiritistische scéance bij den Heer van der Wolk bijgewoond; hij had toen heel weinig ervaren, dat hem belangrijk voorkwam.

„Zie je," zei Heijns, „als zoo'n scéance weinig bewijsmateriaal vóór of tegen oplevert, dan bewijst dat niets. Als iemand, die geen goede instrumenten bezit, met eigen apparaatjes er niet in slaagt de door anderen genomen proeven te herhalen, dan bewijst dat niet, dat die anderen ongelijk hadden, maar dat de amateur-physicus niet voldoende geoutilleerd was. De wet staat hooger dan de proef. De natuurwet is de samenvatting van het abstract *ware* en *onveranderlijke* in de reeks van verschijnselen; elk verschijnsel afzonderlijk is omhangen door toevalligheden, die niet te vermijden zijn. Het is noodzakelijk een aantal natuurkundige proeven te doen, het toevallige telkens nauwkeurig na te gaan en daarna het gelijke uit de verschillende resultaten samen te voegen.

„Dat wil dus in gewone menschentaal zeggen," zei Tom, „dat een scéance weinig bewijst en dat ik me voorbereiden moet op een reeks van teleurstellingen."

„Juist," zei Heijns, „je hebt het heel goed begrepen; dat valt me mee van je. Je hebt toch, al was het langzaam wel iets van me begrepen, is 't niet? Maar, zie je, 't *kan* zijn, dat je onverwacht iets ervaart, dat van belang voor je kan zijn; niemand kan dat vooruit zeggen."

„Wie is die mijnheer van der Wolk?" vroeg Visscher.

„Een patiënt van me, een overtuigd spiritist, die gedurende vele jaren, ik meen vanaf 1888 al séances heeft gehouden en blijkbaar met veel succes. Hij is hoofd van eene openbare burgerschool en directeur van eene opleidingsschool voor onderwijzers en onderwijzeressen. 't Is al een bejaard manneke, maar hij is nog vol belangstelling in deze kwestie. Enfin, je zult wel met pleizier kennis met hem maken."

Dat was dan ook zoo. Heijns en Visscher werden ontvangen in een gezellige woonkamer, waar een achttal bezoekers reeds aanwezig waren. Heijns stelde Tom aan Mevrouw en Mijnheer van der Wolk voor; de laatste stelde hem aan de overige aanwezigen voor. De stemming scheen wat gedrukt te zijn, maar de gastheer legde Tom uit, dat het in zijn scéance-kring een vaste gewoonte was, vóór den aanvang der séance weinig te spreken. „We moeten ons passief verhouden, ziet U," verklaarde van der Wolk. „Vóór het begin van eene godsdienstoefening is het onbeduidend gebabbel van sommige menschen, die hun mond niet kunnen houden, hinderlijk voor hen, die in zekere stemming naar de kerk zijn gegaan. Wij moeten niet ter séance gaan, als het hoofd vervuld is van dagelijksche zorgen of het zoeken naar een geestig antwoord. U moet ons dus niet voor onvriendelijk houden, zoo we in stilte ons kopje thee drinken."

Een oogenblik dacht Tom, dat dit nu al het begin van eene auto-suggestie was, stemming fokken om straks zichzelf gemakkelijk wat wijs te maken, maar hij bedacht zich en herinnerde zich, dat men zorgen moet, dat in een laboratorium de lucht heet en droog moet zijn, als proeven op het gebied der electriciteit zullen slagen, en dat de lagere temperatuur in een leslokaal soms oorzaak is, dat een scheikundige reactie niet intreedt. Elke materie heeft haar eigen voorwaarden, en deze séancemenschen zouden dat wel beter weten dan hij, de ongeloovige profaan.

Eenige oogenblikken daarna kwam Mejuffrouw van Tegelen binnen, een eenvoudig net gekleed dametje, die als medium zou fungeeren. Zij groette de aanwezigen met een vriendelijken hoofdknik, nam plaats naast de gastvrouw, en toen zij ook haar kopje thee had gebruikt, stelde de gastheer voor naar de studeerkamer te gaan waar de séance zou worden gehouden. Mevrouw van der Wolk bleef in de woonkamer.

De gastheer wees elk der deelnemers zijn plaats aan en sprak daarna eenige ernstige woorden ter inleiding, daarbij verzoekende, dat ieder der aanwezigen zijn speciale wenschen, verlangens ter zijde zou zetten om onbevangen te kunnen volgen, wat er stond te gebeuren. „En gebeurde er niets," merkte hij nog op, „dan zijn we even tevreden, wie komt is welkom, hoog zoowel als laag."

In stilte zaten de deelnemers bij elkaar aan eene groote tafel, de handen los op den tafelrand; Mejuffrouw van Tegelen zat naast den Voorzitter. Vóór haar lag een blok groot postpapier en een paar gepunte potlooden.

Het medium sloot de oogen; ze was ingeslapen, in trance. Ze lag in haar stoel, achterover, richtte zich na een paar minuten op, opende haar oogen, keek vreemd rond, maakte een paar zwaaiende bewegingen met haar armen, greep een potlood en schreef met groote onregelmatige letters op het papier: „Wat is dat hier — wat moet ik hier — waar ben ik toch — ik ben zoo raar."

Het potlood viel uit de hand van het medium. De leider las zachtjes voor, wat er geschreven was, en zei toen heel rustig: „Zoo hier iemand is, dien wij niet zien kunnen, maar die ons wèl ziet, en die ons misschien wat te zeggen heeft, wees dan welkom hier, en tracht . . .

„Is U dat, mijnheer van der Wolk?" riep het medium verbaasd.

„Ja, dat is mijn naam," antwoordde van der Wolk, „mag ik ook uw naam weten?"

En nu antwoordde het medium als in vervoering: „Maar menheer, ik ben toch Esther van Leeuwen, kent U mij dan niet meer?"

„Esther van Leeuwen, Esther, ben jij daar? Neen lieve kind, ik kan je niet zien. Maar wees welkom, Esther; lig je te droomen, ben je ziek, wat is er?"

„O, meneer," zei het medium, „ik weet het niet ik ben ziek geweest, het is nu zoo vreemd, zoo raar. Help mij toch. Ik geloof, dat ik dood ben."

„Esther, wees kalm, mijn beste kind; misschien ben je nog ziek; ik wist het niet. Ben je . . ."

„'t Is zoo donker hier," sprak het medium, „maar ik hoor U heel goed. Wat is dat toch?"

„Beste Esther," sprak de Voorzitter, „mocht je inderdaad gestorven zijn, wees dan niet bezorgd. Kun je me nog wat vertellen, Esther, van wat er gebeurd is?"

„Meneer, ik geloof, dat ik dood ben, gisteren in Bronovo. Waarom ben ik nu hier. Help mij toch!"

„Esther, zoo je inderdaad mocht gestorven zijn, luister dan even naar mij. Er is licht genoeg om je heen, het licht van God's troon schittert door het gansch heelal; de warmte van Zijne liefde doortrilt de geheele oneindigheid. Als het waar is, dat je dit aardsche leven hebt verlaten, wees dan gerust; in jou hart is nooit een slechte gedachte opgekomen, allen hebben je liefgehad en je hebt allen geholpen, waar je kondt. 't Is nog wat vreemd voor je; het licht zal spoedig komen, doe je oogen maar wijd open. Zal ik voor je bidden, Esther?"

„Nee, Meneer, 't hoeft niet. Ik zie het al. O wat is dat mooi. Dag, Meneer, ik ga heen. Dag Meneer!"

Het medium viel weer achterover in haar stoel en ademde zwaar en moeilijk. Van der Wolk stond op, en nam de handen van het medium in de zijne, en liet ze een paar minuten daarna los, plaatste zijne handen met de ruggen tegen elkander op haar voorhoofd en maakte daarmee langzame maar krachtige bewegingen zijwaarts, steeds van een lager punt van het midden van het lichaam uitgaande. De stoel van het medium werd wat op zij en achterwaarts geschoven, zoodat ook de beenen en de voeten konden gedemagnetiseerd worden. Dit zelfde herhaalde hij, waarna het medium de

oogen opende, blijkbaar uit een diepen slaap ontwakende. Nu maakte de Heer van der Wolk ruime waaiende bewegingen met zijne handen om hoofd en borst van het medium heen, legde zijne hand op hare oogen en blies toen krachtig over haar hoofd en langs de ooren.

„Dank U; ik ben geheel wel," zei het medium zacht. Allen bleven nog eenigen tijd rustig zitten; het medium dronk een paar teugen koud water.

Na eenige minuten sprak de leider van den kring.

„Mijne vrienden, ik ben zeer onder den indruk van wat hier is voorgevallen, zóó diep onder den indruk, dat ik U moet voorstellen van avond geen verdere poging te beproeven. Laat ik U wat vertellen. Esther van Leeuwen is aan mijne normaallessen opgeleid tot onderwijzeres; van haar 14e tot haar 18e jaar. Ze was een wees en werd onderhouden door een oom en eene tante, die eenigen tijd geleden naar Scheveningen zijn verhuisd. Maar Esther bleef hier tot ze haar examens had gedaan. Esther was zwak, ze had een zwak lichaam; haar rug was niet recht, haar borst was zwak. Als bij de wisseling der lesuren de kweekelingen vijf minuten op de speelplaats werden gelaten bij mooi weer, dan kon Esther met die groote stukken van meisjes niet meespelen. Zij zat meest op een bank aan een der muren. Maar altijd waren er een paar meisjes bij haar, die haar wat te vragen hadden. Want Esther was de knapste van allemaal. Op haar rapporten had ze altijd 8 en 9. Ik ben er altijd wat op tegen geweest, dat er 10 gegeven werd. Esther was altijd eenvoudig in 't zwart gekleed zonder eenig sieraad Ook van heur haar maakte ze weinig werk; het was altijd glad naar achteren gestreken, zoo eenvoudig mogelijk. Maar ze had een paar mooie bruine oogen, die altijd vriendelijk iedereen aanzagen. En zou dat lieve kind nu gestorven zijn in Bronovo. Ik zal morgen direct naar Scheveningen telegrafeeren naar haar oom Vrolijk; ik zal U allen den uitslag per rondzendbriefje mededeelen. Werkelijk deze mededeeling heeft mij zeer getroffen. Toen ik zooeven hoorde: „Nee, mijnheer, 't hoeft niet, ik zie het al, wat is dat mooi, dag, mijnheer," toen was het mij alsof een engel omhoog steeg."

Alle aanwezigen zwegen, daar ze gevoelden hoeveel sympathie de oude directeur voor dit kind had gehad.

Van der Wolk vertelde nog, dat Esther bij het einde van den cursus een uitmuntend examen had gedaan, en toen afscheid van hem had genomen. Hij had in de laatste twee maanden niets van haar vernomen.

„Juffrouw van Tegelen," vroeg hij nog, „U weet wel, dat ik dit niet vraag uit wantrouwen, maar zeg eens eerlijk, weet U iets van Esther af?"

„Nee, meneer," antwoordde de gevraagde, „totaal niets; ik heb nooit haar naam gehoord, ik heb haar nooit gezien voor zoover ik weet; ik weet zelfs niet, waar uw school staat. Ik weet van dat meisje absoluut niets."

„Dank U," antwoordde van der Wolk, „ik dacht het wel, maar willen we nu nog in de voorkamer een sigaar rooken?"

Heijns en Visscher excuseerden zich. Beiden namen afscheid en gingen langzaam den weg op naar huis.

„Wat is jou indruk van dezen avond?" vroeg Heijns.

„Dat kan ik zoo in eens niet zeggen," was het antwoord. „Ik moet er eerst kalm over nadenken. Dit is zeker, dat we te midden van fatsoenlijke menschen waren. Als alles blijkt waar te zijn, dan . . .; ik kan het nog niet zeggen."

„Hoeft ook niet," zei Heijns, „laten we afwachten. Adieu, slaap wel en maak je niet zenuwachtig. Is het waar, nu dan is 't waar; telepathie is hier niet aanwezig, suggestie ook niet. Is het humbug en boerenbedrog, dan is er van avond mooi comedie gespeeld."

„Wel te rusten, groet je vrouw van me," antwoordde Tom.

Om half tien zat Visscher weer aan z'n schrijftafel. Werktuigelijk pakte hij de courant op, maar hij kon haar niet lezen. Hij had een gevoel, alsof hij uit een andere wereld weer thuis was gekomen. De heele gebeurtenis, die hij had bijgewoond, was iets, dat hij nooit voor mogelijk had gehouden. Vooral de diepe ontroering van den Heer van der Wolk stond hem levendig voor den geest. Neen, dat was geen bedriegerij geweest, misschien zelfbedrog, misschien was van dat heele verhaal niets waar. Nu, dan de courant maar weer opgenomen.

„Ik ben Esther, Mijnheer, kent U mij niet meer?"

„Ja, van der Wolk kende haar heel goed, hield nog veel van dat zwakke meisje, dat hij vier jaar lang elken dag had gezien, en dat hij zoo aardig had beschreven. Zij was niet vergeten, Annie ook niet. Tom zag glimlachend haar portret aan; hij zou haar nooit vergeten!"

Toos en van der Wolk: hoe vreemd: beiden spraken met de dooden; Toos, een meisje van 13, die nooit van spiritisme had gehoord, en van der Wolk, een bejaard man, die al bijna 40 jaar overtuigd spiritist was. Jong en oud, kind en grijsaard, een leerling van de H.B.S. en een man, die als onderwijzer vergrijsd was. Twee uiterste gevallen, verbonden door een zelfden gedachtengang.

Misschien was van het heele geval niets waar, — eerst afwachten; kom, de krant nu inzien.

Hij dwong zich om althans iets van het allernoodzakelijkste te lezen, een paar koersen na te gaan, een paar fondsen na te zien, en dan hoorde hij weer: „maar ze had mooie bruine oogen." Annie had blauwe oogen; die pasten beter bij haar zachte lieve natuur. Zou ze die nog hebben? — Wat 'n onzin haalde hij zich toch in 't hoofd. Die oogen van zijn vrouw waren al . . . hè . . . hij rilde.

Die Esther scheen te hebben *gehoord*, want zij scheen de stem van den Voorzitter te herkennen, en hem te *zien* ook; ze had immers gezegd: „Nee, het hoeft niet, ik zie het al, hoe mooi, dag mijnheer!"

Als het nu toch eens waar was!

Kom, geen poëtische dwaasheden, laten we de werkelijkheid en de wetenschap maar trouw blijven. Heijns had eens gezegd, dat hij maar een deel van de werkelijkheid zijn aandacht gaf, — ja, er was veel, dat hij niet wist, hij wist b.v. niets van de draadlooze, daarvoor had hij geen tijd. Maar zóó bedoelde Heijns het ook niet; hij bemoeide zich niet met de vraag van een toekomstig leven; dát was ontbrekende in zijn denken. Dát was toch al lang uitgemaakt! Als de hersens verworden zijn, denken ze niet meer. Als al die fijne zenuwdraden vergaan zijn is beweging niet meer mogelijk. Het leven staat en valt met zenuwtrillingen, klierwerking, spierbeweging en zoo meer.

Hij voelde hoeveel heerlijke poëzie er school in die gedachtenwereld, waarin hij zich niet terecht kon vinden; die poëzie had natuurlijk zijn lieve vrouw betooverd en gelukkig gemaakt, die lieve Annie, en van der Wolk was ook onder den invloed van dat zoete vergif, maar Tom zou zijn hoofd helder en koel houden, ook al om de kinderen.

Wat zou het antwoord zijn uit Scheveningen?

Natuurlijk, — dat Esther volkomen gezond was en misschien als onderwijzeres was geplaatst. Dan was die juffrouw van Tegelen toch een aanstellerig persoontje, die zeker al meer lui had beetgenomen. 't Zal nu wel blijken, en dan het figuur van die ernstige séance-menschen en van Heijns! 't Is waar, Heijns had zich verscholen achter de mogelijkheid, dat ééne séance nog geen bewijs behoefde te leveren, vooral geen bewijs *tegen* het spiritisme.

Maar Tom was niet van plan zich weer te laten beetnemen en aan zulk gedoe zijn avonden te geven.

„Nog 'n kopje thee, mijnheer?" vroeg de juffrouw.

„Dank U," zei Tom, „'k ga naar bed, 't is al half elf." „Wel te rusten, meneer."

De juffrouw en de meiden waren ook naar boven gegaan; Tom ging sluiten, keek nog even bij Annie, toen bij de meisjes en ging toen ook slapen, althans naar bed.

Van slapen kwam in de eerste paar uren niets. Wat had die juffrouw van Tegelen dat eenvoudig gezegd, dat ze niet eens wist, waar de school van den heer van der Wolk was, en dat ze Esther, voor zoover ze wist, nooit had gezien. Dat was een gewiekste! Geen wonder, dat argelooze naburen de dupe werden van zoo'n comedie. Maar zijn Toos dan! Die had hem toch niet voorgelogen, en hoe kon dat kind weten: „niet achteruit zien, maar vooruit!"

Vermoeid werd Tom den volgenden morgen wakker, maar hij moest opstaan om bij het ontbijt te zijn. In den loop van den dag monterde hij heelemaal op; zijn gerustheid, zijn vertrouwen op de kennis der werkelijkheid was teruggekeerd, en hij voelde zich vast in den zadel, als het ooit zou komen tot een tournooi met Heijns of van der Wolk. Bij Toos zou die overgevoeligheid wel vergroeien met de jaren; hij hoopte, dat zij het teere hart van Annie zou hebben, — maar daarbij *zijn* kalme, heldere, vaste, onbewogen wereldbeschouwing.

Hij twijfelde niet daaraan; het kind leerde goed, was gezond in elk opzicht naar lichaam en naar ziel en zou zeker een lief en pittig meisje worden. Had Annie dat maar kunnen zien!

Twee dagen later, op Zondag, kwam Heijns Tom vragen, of hij tijd had een uurtje mee te gaan naar den Heer van der Wolk, die om 3 uur den Heer Vrolijk uit Scheveningen verwachtte. 't Was een teleurstelling voor zijn kinderen, met wie hij juist wou uitgaan, maar 't werd zóó geschikt, dat ze met de juffrouw zouden uitgaan; de visite zou niet lang duren; om 4 of 5 uur zou Paatje weer thuis zijn.

Toen de beide vrienden bij van der Wolk kwamen, werden ze in de studeerkamer ontvangen, waar ze een stevigen burgerheer aantroffen, Vrolijk van Scheveningen. Deze zat tamelijk verlegen te kijken. Hij had er in 't algemeen op tegen op Zondag te reizen, maar het telegram uit Rotterdam en de gedachte, dat Meneer van der Wolk alle werkdagen bezet was, had hem over dit bezwaar heen geholpen. Van van der Wolk had hij het geheele verhaal al gehoord zooals dat opgeteekend was en onderteekend door de aanwezigen, nadat Visscher en Heijns vertrokken waren. Hij begreep er niets van. En nu vertelde hij, dat Esther te Scheveningen ziek was geworden, dat hij, Vrolijk, klein behuisd was, en dat de dokter het beter had geoordeeld, dat het kind naar Bronovo werd gebracht. Daar knapte ze langzamerhand op; Vrolijk en zijn vrouw bezochten haar vaak en den vorigen Woensdag middag waren ze bij haar geweest om af te spreken over haar thuiskomst, die zou Zaterdag middag plaats vinden. Oom en tante zouden haar met een auto afhalen, dan moest haar koffer ingepakt zijn, en zoo meer. „En Meneer," zei Vrolijk, ‚mijn vrouw en ik gingen Woensdag middag om half vijf bij Esther vandaan, maar we waren den stoep van Bronovo nog niet af, toen we teruggeroepen werden; Esther was dood! Dood, Meneer, en zoo pas was ze nog zoo goed als 't maar kon. Toen wij de zaal uit waren, zakte ze ineen, zuster Rieka greep haar bijtijds legde haar op 't bed, maar 't was uit, finaal uit, — geen pols; wij werden teruggeroepen, de dokter was met haar bezig, er werd van alles geprobeerd, — 't was uit, hoor! Gisteren is ze begraven, gisteren middag om 2 uur. 't Was een zware gang, Meneer, want kinders hebben we niet. Esther was ons eenigste, 't was zoo'n lief kind. Was ze dat niet, Meneer?"

„Dat weten we allebei, Vrolijk," antwoordde van der Wolk aangedaan. „Donderdag avond was ze hier bij mij; toen heb ik het uit haar eigen mond, dat is door een tusschenpersoon gehoord, dat ze was overgegaan naar een tweede wereld. Zij is daar even goed als hier onder God's hoede; zij zal het daar goed hebben."

„Vreemd is het toch, mijnheer, wat U me daar verteld heeft; ik begrijp er geen sikkepitje van. Hoe

kon ze hier komen, als ze toch eenmaal dood was . . . en haar zieltje bij God in den hemel?"

„Vrolijk," antwoordde van der Wolk, „dat kan ik je zoo maar in eens niet uitleggen. Maar hier zijn twee heeren, die er bij geweest zijn, en die ik vraag of het anders gebeurd is, dan ik heb gezegd en je heb voorgelezen. Dokter Heijns, is het zoo gebeurd of niet? Meneer Visscher, is het waar, of onwaar, wat ik gezegd heb?"

„Absoluut waar," antwoordde Heijns geroerd, en Tom knikte bevestigend.

„Vreemd, vreemd," mompelde Vrolijk, „'t is niet te gelooven, dat zoo iets gebeuren kan. Maar waarom kwam ze nu hier, en hoe kwam ze hier?"

„Ik kan alleen zeggen," antwoordde van der Wolk, „dat ze hier geweest is, en ons dingen heeft verteld, waarvan wij niets weten konden. Ik beschouw dit als een groot voorrecht, dat mij geschonken werd. Ik vermoed, maar natuurlijk weet ik het niet zeker, dat Esther door één of meer vriendelijke geleigeesten bij mij gebracht is, omdat ik veel van haar hield, en zij van mij. Het komt vaak voor, dat zij, die onvoorbereid sterven, niet weten, wat er met hen gebeurd is, en dat ze de taal der menschen beter verstaan dan de taal der geesten, of dat ze in die verwarring het licht niet zien. Zij herkende direct mijn stem en maar een paar vriendelijke woorden van mij waren noodig om haar de oogen te openen voor het hemelsche licht. Later wil ik je graag meer vertellen, Vrolijk; 't zal nu tijd worden voor je trein, niet waar? Mocht je nog eens willen komen praten, 't zal me heel prettig wezen; 't is net, of we nu wat nader bij mekaar gekomen zijn, is 't niet zoo?"

„Graag, menheer," zei Vrolijk, met een zucht, „ik zal komen praten met U, als U tijd heeft, nu ga ik maar. Dag Heeren. Adieu!"

Heijns en Tom bleven zwijgend wachten op de terugkeer van van der Wolk, die Vrolijk uitliet.

Hij ging zitten en staarde de beide vrienden aan.

„Is het niet grootsch?" vroeg hij. „Hebben we nu nog meer noodig? Deze uitslag is zóó volledig juist, dat door één zoo'n ervaring het antwoord gegeven is op die groote vraag: „Als de mensch gestorven is, zal hij dan nog leven?"

Na een oogenblikje van stilte voegde hij er bij, terwijl hij zijn handen gevouwen had, als in gedachte: „Ik dank U, Goede Hemelsche Vader, dat Gij mij ook dit bewijs van Uwe Wijsheid, Liefde en Almacht hebt doen toekomen, al smart mij de tijding van het overgaan van een lief kind."

Kort daarna namen Heijns en Visscher afscheid; beiden verkeerden onder den diepen indruk, dat er iets groots gebeurd was, groot in zijne schijnbare eenvoudigheid.

HET LEVEN

Maar leven moet de mensch
Dat is: bewegen, zoeken, sterven, strijden,
En vruchten dragen, honderd . . . . duizendvoud.
Wie niet meer geeft dan hij ontving is . . . . nul
En deed met zijn geboorte onnoodig werk.

MULTATULI

Aardsch Magnetisme - Geestelijk Magnetisme

door L. K.

HOOGE regionen denken zich in het centrum van den Cosmos de centraalzon, geestkern der Godheid, die uitstraalt de universeele oerkracht, den Geest Gods of Heiligen Geest. Deze versplitst zich, verzwakt of vertroebelt evenredig met den afstand. Ook de Centraalzon vloeit uit in het lichaam der Godheid, vertroebelend met den afstand in gelijken zin en op ieder punt vormend een geleidende middenstof van de op dat punt verzwakten geest Gods. De uiterste vertroebeling van het lichaam der Godheid is de grove stof, de uiterste verzwakking van den geest Gods met maximum intensiteit zou men kunnen noemen geestelijke electriciteit, uitvloeisels: geestelijk licht en geestelijke warmte, met den afstand geleidelijk overgaand in physische kracht, die men zou kunnen heeten physische electriciteit, met physisch licht en physische warmte in haar gevolg.

Elke bol aan den omtrek van den Cosmos, het arbeidsgebied van de Godheid, dus nog altijd in het lichaam der Godheid is een plaatselijke opeenhooping of verdichting van grove stof is dientengevolge natuurlijkerwijs een reservoir voor deze physische electriciteit. Uit den aard der zaak zal het centrum of zon van ieder physisch zonnestelsel zijn een reservoir van overheerschende beteekenis, dat alle andere reservoirs in het stelsel, inzonderheid de kleine (als de aarde) beheerscht en overheerscht. Aldus is ook in ons zonnestelsel de zon het overheerschende en beheerschende reservoir van den physischen geest Gods of physische electriciteit.

Hierop doen we volgen een natuurkundige proef. Een week ijzeren staaf wordt omwonden met een stalen draad, waardoor een electrische stroom wordt geleid. Zoolang deze stroom onafgebroken doorgaat blijkt de staaf een magneet te zijn; bij verbreking van den stroom is ook het magnetisme verdwenen. Een vrij opgehangen solonoide, waardoor een electrische stroom wordt geleid richt zich in gelijken zin als een magneetnaald, die om een spil vrij kan draaien, richt zich overeenkomstig de aardas. Hieruit blijkt, dat de electriciteit als kracht de suprematie heeft op het magnetisme en we moeten het betwijfelen, of magnetisme wel is een zelfstandige physische kracht. Immers toch elke kracht behoeft bij openbaring immer een geleidende middenstof, die bij het magnetisme, steeds uitgaande van een centrum, ontbreekt. De conclusie ligt dan ook voor de hand, dat het magnetisme niet meer is dan een toestand (als boven bij de weekijzeren staaf), teweeggebracht door omvloeiende electriciteit, bij de aarde de overheerschende zonne-electriciteit, den physischen geest Gods, uitgestraald door een centrum of bron, gelegen buiten het magnetisch object.

Het is daarom, dat ook de aarde zich bevindt in den magnetischen toestand. Uit zich zelf reeds een reservoir van den physischen geest Gods of physische electriciteit, is het de enorme overheersching van de zonne-electriciteit, die de aardsche terugdringt, een overheersching zoo groot, dat we mogen aannemen golvingen of stroomingen om de aarde bestaande uit zonne-electricietit, die als straks de ijzeren staaf daardoor geraakt in den toestand van een magneet. (De atmosfeer geeft een beschermende verdoffing der zonne-electriciteit, zooals dit het grove stoflichaam is voor den mensch). Bovendien mag verondersteld, dat deze stroomingen of golvingen niet enkel het oppervlak der aarde aandoen, maar ook in de aarde doordringen en de aardsche reservoir electriciteit aanmerkelijk versterken en daarmee ook den magnetischen toestand der aarde. Aarde en zon zijn beide magneten, maar de laatste is in overgroote mate overheerschend. Dat de aarde niet op de zon toesnelt, vindt zijn oorzaak in de middelpuntvliedende kracht, die de aarde met groote snelheid doet voortgaan in een vaste ellipsvormige baan om de zon.

Nu is de aarde een complex van vaste stoffen, vloeistoffen en gassen, alle van onderscheiden aard en dichtheid. Het is waarschijnlijk, dat de physische electriciteit van aarde en omvloeiende stroomingen der zonne-electriciteit niet op alle stoffen der aarde in gelijken graad influenceeren. Bij een dezer stoffen schijnt de influentie van maximum graad. Dat is het magneeterts (ijzeroxyde oxydeele 72.4 % ijzer + 27.6 % zuurstof), van nature dus een magneet. Dan volgt hard staal, dat geruimen tijd magnetisch blijft, als het met magneeterts of een krachtigen staalmagneet wordt

bewerkt (kunstmagneten). Is het magneeterts of de kunstmagneet op hun beurt weer een reservoir geworden van physische electriciteit der aarde of zon of wordt ze erdoor in meer dan gewone mate omvloeid?

Weekijzer wordt tijdelijk magnetisch. Bij gebruik making van sterke magneten worden ook andere stoffen magnetisch, al is het in mindere mate, o.a. cobalt en nikkel, andere stoffen daarentegen in het geheel niet. Maar indien men deze laatste van zekere hoogte laat vallen, worden ze wel degelijk door de aarde aangetrokken, al blijven ze ook ongevoelig voor magneeterts of kunstmagneten. Alle stoffen, onverschillig welke worden door de aarde aangetrokken, zoodat aantrekking door een magneet mogelijk blijkt, indien de kracht van den magneet maar van voldoenden graad is (als bij de aarde b.v.) Lood en bismuth worden door een magneet afgestooten, maar de aarde trekt ze wel aan, doordat aardsch magnetisme voor aantrekking van deze stoffen in voldoenden graad werkzaam is. We mogen veronderstellen, dat de physische geest Gods of electriciteit, door het zonnereservoir wordt uitgestraald, elke bol in het zonnestelsel maakt tot een magneet.

Voorts, dat alle stoffen in dezen bol worden aangetrokken door den bol zelf door overheersching van het complex op het substantieele. Of de eene stof een andere aantrekt (of overheerscht) zal afhangen van de min of meerdere vatbaarheid voor beïnfluenceering door de eigen physische electriciteit van den bol of de omvloeiende van het zonnecentrum. (*)

De wetenschap heeft getracht van den magnetischen toestand een wetenschappelijke verklaring te geven. Ze heeft het natuurlijk niet verder gebracht dan tot vaststelling eener hypothese. Om het verschil te verklaren tusschen magneeterts, een magneet en een weekijzeren staaf, gaf Ampère de volgende hypothese:

Bij een magneetstaaf zijn atomen en moleculen gelijk gericht en haar richting is evenwijdig aan de aardas. Magneeterts kan hiermee opgevat als het eindpunt van een lange trappenreeks, aanvangend met stoffen, waarbij moleculen en atomen absoluut ongelijk gericht zijn en absoluut niet evenwijdig met de aardas en eindigend met den toestand van het magneeterts. Bij de omwonden week ijzeren staaf is de toestand tijdelijk. En voortgaand moet ook de conclusie getrokken, dat de aardas gelijk gericht moet zijn met de as van het zonnecentrum.

We zijn nu gekomen aan het geestelijk magnetisme.

Straks werd de Centraalzon genoemd, de geestkern der Godheid, die constant uitstraalt de universeele oerkracht, den geest Gods. Het eindpunt van deze is de physische kracht of electriciteit. Indien deze electriciteit in staat is zon, aarde en magneeterts te maken tot een magneet, ligt het voor de hand, dat de bron zelve, de centraalzon ook een magneet moet zijn, maar dan van cosmisch maximum kracht, wijl ze is het hoofdreservoir der zuivere physische of geestelijke kracht. Haar magnetische aantrekking zal dan ook zijn van physischen of geestelijken aard en daarom van mystieken aard. Maar waar de psychische kracht oorzaak is van de physische (het eindpunt) en deze dus in zich sluit, zal ze tegelijk als eindpunt den physischen aard toonen. Wijl nu de Centraalzon wordt gedacht in het middelpunt van den Cosmos zal ze alle zonnestelsels en zonnen, physisch als psychisch, met alle onderdeelen en bewoners tot zich trekken met onweerstaanbare kracht. Ongetwijfeld bewegen ze zich met enorme snelheid in ellipsvormige banen om de Centraalzon, waarbij weer de middelpuntvliedende kracht de stelsels in hun vaste banen houdt.

Waar nu deze zonnestelsels en hun onderdeelen niet van plaats veranderen, is het zeer wel mogelijk, dat de geestelijke aantrekking der Centraalzon verandering brengt in hun toestand. Het is zeer waarschijnlijk gezien de geestelijke klimming der menschelijke individuen op aarde en na aardschen dood in de sferen, inderdaad niet anders dan een voortdurende wijziging en betering van den geestelijken toestand. Hooge regionen meenen dan ook, dat de hypothese van Ampère kan uitgebreid tot gansch den Cosmos. Ze nemen aan, dat het menschelijk individu op aarde bij bewustzijnsaanvang, zich in zoodanigen toestand bevindt, dat atomen en moleculen van zijn geestkern nog volkomen evenwijdig gericht zijn aan de aardas en dat de laatste loodrecht staat op de as der Centraalzon. In dezen toestand komt geleidelijk verandering bij geestelijke betering en verheffing op aarde als in de sferen, wanneer de geest Gods, de oerkracht, maar voldoende de lichaamsomhulling weet te doordringen en de geestkern te omvloeien, een verheffing steeds voortgaand, ook buiten de aard-

(*) De magnetische aantrekking der aarde of een der andere bollen van het zonnecomplex kan altijd beschouwd als de resultante van de aantrekking der samenstellende onderdeelen.

sche sferen, tot aan de samenvloeiïng met de Centraalzon. Deze samenvloeiïng geschiedt over de limiet van tijd, de eeuwigheid en is dus ook een volstrekte limiet. Maar hoe dan ook, de as der geestkern zal geleidelijk van stand veranderen, eerst loodrecht op de as der centraalzon, dan steeds minder loodrecht,tot ze eindelijk evenwijdig is aan de as der centraalzon (samenvloeiïng — limiettoestand).

Zal ook de aardas zelve eeniger mate zijn loodrechten stand zien gewijzigd? De natuurkundigen beweren inderdaad, dat de aardas niet meer dezelfde richting heeft als eeuwen geleden.

Het is dus mogelijk, maar dan geschiedt de wijziging zeker over millioenen jaren. De aarde zal dan ook zich geleidelijk zoodanig hebben vergeestelijkt, dat ze, eerst grofstoffelijk, allengs wordt astraal, ten slotte overgaand in nog hoogere toestanden. Eerst zal ze haar grove stofkleed afwerpen; de grove stof valt uiteen, op gelijke wijze dit bij het menschelijk individu geschiedt en het gansche complex aardbewoners is in zoodanig geestelijken toestand gekomen, dat het de oude aarde niet meer noodig heeft. Op gelijke wijze komt weer de astrale aarde tot hooger geestelijke bestaansvormen (Zie hierover, wat de theosophie leert van planeetketens). (*).

Dat bij het menschelijk individu op aarde met een grofstoflijk lichaam geestelijke verheffing kan plaats vinden, is mogelijk, daar alle physische krachtstralen (eindpunt geest Gods) immer een psychischen kernstraal inhouden en ook deze psychische kernstraal omvloeit de geestkern, de psychische electriciteit brengt voortdurend in meer magnetischen toestand. De dichtheid van het grofstoflijk lichaam is hierbij van overwegende beteekenis, inzonderheid ook de gedachtenvormen, oorzaak vindend in den moreel-zedelijk-religieuzen toestand. Geestelijke influentie van uit de aardsche sferen kan nooit boven een zeker maximum gaan. Maar bij afwerping van het grove stof lichaam kan dit maximum zich weer uitzetten weer tot een maximum enz. tot aan het eind der aardsche sferen. Wat daarbuiten verder geschiedt? Het ligt in het duister, maar mogelijk, zelfs waarschijnlijk zet zich het maximum voort (eindpunt-limiet-samenvloeiïng met de centraalzon). Goed moet omvat, dat de graad van moreel-zedelijk-religieuze kwaliteiten de eenige eeuwige factor blijft. Omvloeiïng van de geestkern met psychische electriciteit hangt ermee samen en ook de meer of mindere geestelijke magnetische tostand.

Evenals de zon en haar trawanten reservoirs zijn van physische electriciteit, die zich versplitst in daaraan ontvloeiende physische krachten, zoo zullen er zonnestelsels zijn, gedeeltelijk psychisch en zonnestelsels, algeheel psychisch, waarbij weer een zonnecentrum met zijn trawanten reservoirs zijn van psychische electriciteit en daaraan ontvloeiende psychische krachten. (Zie Geest en Geestelijk Leven 8 kr. A No. 4.).

Bij geestelijke verheffing op aarde en in lager sferen wordt onafgebroken strijd gevoerd tusschen het magnetisme der aarde en het geestelijk magnetisme der centraalzon. Zoolang de lichamelijke omhulling ook in lager aardsche sferen nog veel overblijfsels van grofstoffelijken aard bevat, zal het eerste magnetisme zich nog doen gelden (Zie Geest en Geestelijk Leven. 8 kr. A No. 6). Zoolang ook zullen de attracties tot aardsche genietingen en aardsche bestaansvormen standhouden. Ze bieden zeer lang weerstand en zijn niet spoedig uitgevloeid. Wij kunnen ons zelfs een zweeftoestand denken, waarbij de strijd is gekomen op het doode punt n.l. de toestand van loutering. Eerst boven de loutering is de strijd tusschen aarde en centraalzon, tusschen aardsch en geestelijk magnetisme geëindigd, de overwinning is ten slotte aan de laatste, de attractie tot de centraalzon blijft thans constant overheerschend. Toch kunnen nog bij uitzondering overblijfsels van aardsche attracties de loodrechte geestelijke klimming doen stokken en een reïncarnatie naar de aarde noodzakelijk maken.

In massalen zin geschiedt iets overeenkomstigs ingevolge geestelijke stroomingen, de uitvloeiïng van den geest Gods in massa bij den aanvang van nieuwe massaal geestelijke tijdperken.

Alle werking van den geest Gods drijft het physische, het grofstoflijke, het aardsche naar buiten (het negatief) en versterkt het psychische, het geestelijke (het positief). De aarde is zuiver negatief, ook alles, wat in en op haar zich bevindt beneden het bewustzijnspunt, ook haar menschelijke bewoners beneden het bewustzijnspunt. De centraalzon is zuiver psychisch-geestelijk. Daar tusschen liggen de overgangstrappen met een negatief en een positief.

De centraalzon voelt zich getrokken tot het negatief, om dit te nivelleeren en te vernietigen in

---

(*) Wat hier met de aarde geschiedt vindt plaats bij iederen bol in den cosmos: een zeer geleidelijke overgang van het grofstoffelijke naar het etherische en verdere vervorming in de richting van de Centraalzon over de limiet van tijd.

geleidelijke opvolging. De aarde gevoelt zich getrokken tot het positief, om dit te wijzigen, te vernietigen. Aldus kunnen we aarde en centraalzon noemen de negatieve en positieve pool van den cosmos, omgekeerd aangetrokken tot de positieve en negatieve pool in het gemengde individu. De physische wet, dat de ongelijknamige polen van twee magneten elkaar aantrekken, de gelijknamige elkaar afstooten, blijkt dus ook in psychisch cosmischen zin bewaarheid (afstooting hier opgevat in den zin: buiten influentie gelaten). De twee aantrekkingen wijzigen zich onafgebroken bij de eeuwige geestelijke klimming van bewustzijnspunt tot God.

Hoe is nu de situatie van twee geestindividuen op de tusschenliggende trappen. Denken we ons een lageren geest met groot verwantschap tot de aarde. Zijn negatief is aanmerkelijk grooter of sterker dan zijn positief. Denken we ons een hoogen geest. Zijn positief is aanmerkelijk grooter of sterker dan zijn negatief. De hoogere geest gevoelt innerlijken drang den lageren geestelijk op te heffen, zijn positief voelt zich getrokken tot het negatief van den lageren, om dit te nivelleeren of te vernietigen. De lagere geest heeft juist een omgekeerde drang, zijn negatief zou gaarne het positief van den hoogere nivelleeren, neerhalen of vernietigen. Hij gevoelt bij instinct dat hem dit nooit zal lukken en daardoor zet zijn drang zich om in antipathie, geprikkeldheid, nijd, boosheid met alle gevolg daaraan verbonden. De hoogere geest wanhoopt nooit bij zijn drang, den lageren geest geestelijk op te heffen, ervaring heeft hem al lang geleerd, hoeveel moeite en arbeid deze verheffing vraagt. Bovendien weet hij dat de waarde van zijn arbeid voor nadering tot God enkel ligt in zijn streven en nimmer in de resultaten. Zijn innerlijke drang tot opheffing van den lageren geest zet zich allengs om in algemeene liefde. Zoo ook zal het positief van den hoogeren geest het geringe positief van den lageren afstooten (opgevat als: vrijlaten, niet beïnfluenceeren). Zoo ook zal het negatief van den lageren geest het uiterst geringe negatief van den hoogeren geest afstooten, d.i. vrijlaten, niet beïnfluenceeren. De physische wet, dat de ongelijknamige polen elkaar aantrekken, de gelijknamige polen elkaar afstooten, geldt dus niet enkel voor de uitersten in den Cosmos: aard en God, maar ook voor de tusschenliggende trappen van verschillende geestelijke hoogte op aarde en in aardsche sferen, doet zich te intenser gelden naarmate het verschil in geestelijke hoogte des te grooter is. (*)

(*) Hier werd gesproken van positieve en negatieve pool. Deze termen moeten niet verward met de termen noordpool en zuidpool. De laatste termen kunnen hier geheel buiten beschouwing blijven. Ze worden alleen gebezigd bij het verband tusschen aarde en een magneet of tusschen twee magneten. Ze hebben enkel betrekking op den wederzijdschen invloed van twee zuiver physische objecten en staan gansch en al buiten het geestelijk gebied. Het boven aangegevene echter houdt verband met de betrekking tusschen physische en psychische magneten, beschouwd van een zuiver geestelijk standpunt, gansch en al liggend buiten het veld van natuurkunde of physica.

DE KENNIS.

De kennis van den mensch is vergelijkbaar met een cirkelinhoud, die zonder ophouden grooter wordt. Naar mate het bekende groeit, worden de punten van aanraking met het buiten den cirkel liggende onbekende onbekende steeds talrijker.

PASCAL.

SINT GEORGE.

Ik ben George
Genaamd de heilige,
Schoon nimmer door mij
Enig wonder verricht is.
Van mij is bekend,
Dat ik versloeg
Het garstige monster,
Den gruwliken draak,
Die het land verheerde,
En bevrijdde een zachte,
Tedere maagd,
Die ik won tot bruid.
't Is hiervoor, dat alom
Het volk voor mij neerknielt,
't Geluk onnadenkend
Tot verdienste mij reeknend.
Hoe zoude ik, wetend
Het schandlik bedrijf
Van het euvele ondier,
Als goede ridder
Niet derwaarts trekken
En bieden den kamp hem?
Hoe zoude ik, ontmoetend
Zijn kwade wezen,
Niet vastberaden
En recht van mikke
Hem trachten te treffen,
Waar niet hij 't verdroeg?
Dat het giftige beest
Door mij werd geveld
En de zachte, zoete
Aanminnige maagd
In zijn hoede ik aantrof,
Was meer dan loon
Voor mijn simpel wagen.
Dwaas is dit volk,
Dat oovral luidruchtig
Zijn verering mij uitdraagt.
Niet naar de aarde
Zie 't, maar naar boven,
Waar vast vermeld staat
Des levens beschikking.
Nochtans, 'k erken het
Van goeden zinne,
Maar onverstandig, —
Al lang verdriet mij
Dees groeiende hulde.
Dies wil ik gaan rijden
Naar vreemde landouwe
Met mijne lieve,
Geduldige gade,
Mijn eeuwige winst
Voor de vluchtige daad
Van het ogenblik.
Dit is de prijs,
Die 'k nimmermeer afsta
Op aard, in den hemel
En tans met mij meedraag
Fier, gelukzalig,
En verre verwerpend
Wat mij niet toekomt,
Maar God alleen.

AUGUST HEYTING.

„De Koopman van Venetië" van Shakespaere bij de N.V. „Het Amsterdamsche Tooneel" (dir. Louis de Vries, Herman Kloppers en Willem v. Korlaar Jr.).

DAT de eerste opvoering van dit nieuwe gezelschap — grosso modo — een mislukking was, is te wijten aan het feit, dat de regisseur Herman Kloppers, noch als acteur, noch als régisseur, noch als décorateur tegen 'n te zware taak was opgewassen, verder aan dit: dat de vertooning stijlloos was, dat ieder op z'n eigen houtje speelde, dat Louis Chrispijn Jr. b.v. die een heel knap acteur is in 'n ànder genre van den Bassanio niets terecht bracht, dat de luchtige blijspeltoon ontbrak, dat de intenties van Kloppers misschien of zeker hyper-intellectueel waren, maar die hyper-intellectualiteit blijkt meer en meer vijandin te wezen van eene voorstelling, die *ontroering* of *vermaak* moet brengen.

Maar de taak, die ik mij voor „de Tempel" voorgeschreven heb, is niet zoo zeer critiek te leveren, dan wat te bespiegelen en hiertoe biedt de Shylockfiguur wel stof. Wie en wat is Shylock? Als men in hem een blijspelfiguur ziet, heeft men het mis. Natuurlijk, men kan de noot forceeren en zeggen dat 't maar wàt leuk is, dat hij zoo mooi getroefd wordt door Portia, die bewijst, dat hij wel het in het contract toegestanen, pondje menschenvleesch in den omtrek van Antonio's hart mag uitsnijden, maar dat daarbij geen droppel bloeds mag vloeien, noch dat er 'n milligram te veel of te weinig mag worden genomen. Shylock krijgt heel erg de kous op den kop: zijn leven wordt nauwelijks gespaard, zijn have en goed verbeurd verklaard — althans grootendeels — en 't ergste van alles voor hem: hij moet Christen worden. Verder moet hij den Christenman, die zijn dochter Jessica geroofd heeft, die op haar beurt weer Shylocks juweelen gestolen heeft, een schenkbrief geven. Wie leedvermaak mocht gevoelen over dien zoo zeer gekwelden man, moge in Shylock een blijspelfiguur zien. Noch Louis Bouwmeester, noch Louis de Vries hebben dit gedaan. Eigenaardig is het 't verschil na te gaan tusschen de twee creaties van die twee machtige spelers, want wat er aan de opvoering van „De Koopman van Venetië" aan te merken mocht zijn, zoo lang Louis de Vries op het tooneel stond, was die Shylock-figuur merkwaardig en ontroerend.

Louis Bouwmeester nu maakte, stellig tegen Shakespeare's bedoeling in, van Shylock een Beest. Ik schrijf Beest met een hoofdletter (ik zou ook Tijger kunnen zeggen) omdat hij alle oerinstincten van de meest wreede bestaliteit in zijn Shylock legde. Hij was de gemeene woekeraar, de op winst en bloed verlekkerde zonder één verontschuldiging voor zijn handelingen. Natuurlijk staan er in den tekst genoeg aanwijzingen, die zijn bloedbelustheid min of meer verontschuldigen, maar daarover speelde Bouwmeester heen. Hij speelde den Shylock eenzijdig. Dat hij het recht daartoe had . . . ja zeker . . . Een genie als Bouwmeester mocht alles, hij mocht een rol goed of verkeerd spelen, als hij speelde ontwapende hij elke critiek, om dat men een staaltje van tooneelspeelkunst zag, zooals men misschien nooit gezien had, of ooit meer zal zien. De Shylock van Bouwmeester was en bleef het wilde dier tot zijn val toe. Brullend ging hij het tooneel af, als een doodelijk gekwetste tijger. De rechtscène, waarin hij *haast* het pond vleesch van zijn vijand gekregen had, was 't sterk deel van zijn creatie.

Geheel anders Louis de Vries. Bouwmeester's Shylock was meedogenloos, de Vries leverde min of meer eene apologie. Alles in den tekst wat tot verschooning van Shylock's daad kan leiden, werd naar voren gebracht. „Want dulden is het erfdeel van ons volk," zou het Leitmotiv van de Vries' Shylock kunnen zijn. Hij werd door de Christenen bespuwd, bespot, gehoond om zijn handel en omdat hij 'n Jood was. Die handel moge woeker zijn geweest, Shylock — zooals de Vries hem speelde — achtte dien woeker geoorloofd. Zoo is die Shylock nu eenmaal georganiseerd. Bij Bouwmeester had Shylock . . . een „vrije wil", was dus te veroordeelen, de Vries' Shylock was . . . gedetermineerd. Zij, die alle handelingen tot 't uiterste uit oorzaken als daar zijn: aanleg, herediteit enz. willen verklaren zijn deterministen. Determinisme is een eenzijdigheid evenals het uitsluitend tegenovergestelde. Determinisme en „vrije wil" (vrije wil is een pleonasme) worden in werkelijkheid tot een hoogere eenheid opgeheven, die als zelfbepaling tot uiting komen kon, die de ware vrijheid is. In zelfbepaling of zelfbeheersching zit eene bepaaldheid, een deterministische kant: zelf*bepaling*

en een element van de vrije wil: *zelf*bepaling.

Nu, daar Louis de Vries den Shylock naar den deterministischen kant is gespeeld, was het typisch, dat de rechtzaalscène niet het sterkst werd uitgespeeld, maar twee andere tooneeltjes; in de eerste plaats — en dit is voor mij het meest onvergelijkelijke van den avond — als Lorenzo, de Christenminnaar van Jessica, haar met zijne andere vrienden in de maskeradenacht heeft geschaakt. Als Shylock thuis komt, vindt hij zijn dochter weg en een deel van zijn juweelen.

Hij krijgt er haast een hartslag van, valt ruggelings op de trap, die naar zijn woning leidt, want deze Shylock houdt van zijn eenige dochter. Als hij daar zoo driekwart bewusteloos ligt, wordt hij door dansende kinderen omringd, die hem honen in zijn smart, zingend: „Jessica, Jessica, Jessica." Deze vertrapte man, die door al de verguizing uiteraard een gevoel van minderwaardigheid heeft gekregen, krijgt nu plotseling macht. Hij heeft de macht en het recht: zijn doodsvijand Antonio, die dit is èn omdat hij een Christen is èn omdat hij hem steeds zijn handel heeft bedorven, zijn vrienden lauw heeft gemaakt, zijn vijanden warm, te dooden. Nu is hij — sociaal — plotseling de meerwaardige, het minderwaardigheidsgevoel slaat om in een meerwaardigheidsgevoel zonder zelfbepaling of zelfbeheersching. Hij denkt alleen aan zijn wraak.

Het tweede tooneeltje, waarop ik doelde, dat de Vries als apologie van Shylock accentueerde is, dat, waarin hij de overeenkomst tusschen Jood en Christen in het licht stelde: zij worden beiden door dezelfde koude gekweld, bloeden beiden als zij met een mes worden gestoken enz.

Met minder ostentatie dan Bouwmeester verlaat hij de rechtzaal. Minder indrukwekkend, maar juister van begrip. (Nog eens: bij Bouwmeester had men bij zulk een creatie maling aan begrip). Deze Shylock kan niet meer brullen, was te veel óp, had te hevige emoties doorstaan. Hij vraagt verlof heen te gaan, omdat hij zich niet wel gevoelt. Zwijgend, zacht kreunend, gebroken gaat hij af, gesteund door zijne rasgenooten, die mede lijden met hem.

EDMOND VISSER.

OVER EEN ESOTERISCHE BETEEKENIS VAN DE SPROOKJES VAN

MOEDER DE GANS[1]

DOOR JAN L. DE BOER

VI.

BLAUWBAARD.

Het sprookje van Blauwbaard is veel ingewikkelder en gaat ook dieper dan de beide laatst-besprokene.

Bekend is, dat er historische Blauwbaarden zijn geweest, in het genre van den Franschen Landru. De meest bekende is de maarschalk Gilles de Rays, een der strijdgenooten van de Maagd van Orléans. Hij doodde vrouwen en kinderen voor duistere, magische doeleinden en proeven met bloed. Maar als wij het sprookje met zulke typen in verband willen brengen, zegt het ons weinig.

In Blauwbaard ook weer spreekt duidelijk de natuur- of zonnemythe. Hij is als de winter of de nacht, die „moordend" werken. De man met den baard herinnert aan Typhon, Hades, Pluto, aan den wintergod Hymir. Zij hebben baarden, zwart met blauw schijnsel. Heerschers in het gebied des doods zijn het, goden der onderwereld, die de schatten der aarde, mineralen, metalen, groeikrachten, bezitten of bewaken. En theosofisch gesproken, kan men het heerschers in het Aardgebied noemen.

De *blauwe* baardkleur is hier dan een kleur van lager aardsch leven. Bekend zijn blauwe vlammen, blauwe dwaallichten, e.d. in moerassen.

Het sprookje van Blauwbaard herinnert aan het verhaal van Hades en Proserpina, aan het gevangen-nemen van zomer- en lenteleven en het weder vrij laten daarvan in het voorjaar als Hermes komt. Ook is er o.a. een Duitsch sprookje, dat „Fitschersvogel" heet en veel op „Blauwbaard" gelijkt. Daarin gaat de vrouwenmoordenaar er met een mand op uit, waarin hij door tooverij vrouwen vangt. Wie zijn verleidelijke proef niet kan doorstaan, doodt hij; maar één der vrouwen is hem ten slotte te slim. Door listigheid (denken) overwint zij den toovenaar. In dat sprookje wordt van *vogelveeren* gesproken en dus van vogels, wat op het „Luchtgebied" wijst, de Denkwereld. Door denken wordt de macht van den Aardkoning gebroken.

De sleutel van Blauwbaard komt ook overal voor: soms wordt hij bij den val met bloed bevlekt, soms met goud bedekt. Men heeft in dien sleutel de sleutelbloem willen zien, de voorjaarsbloem primula veris, als aanduiding, dat met die bloem de lente komt en de winternacht moet wijken, waartegen deze zich natuurlijk verzet. Soms is het ook

geen sleutel, maar een ei, waarmee de nieuwsgierigheidsproef wordt genomen. Denkt men aan de natuurmythe, dan is Blauwbaard de winterkoning en zijn vrouw de gevangen zon of groeikracht. Doch wij gaan weer verder, evenals bij de vorige sprookjes.

Blauwbaard is in heel de beschrijving een prachtig type van heerscher in het physieke gebied en in dat der lagere begeerte. Hij is bezitter der physieke krachten en schatten. En op den ongevorderden begeertemensch oefent hij met zijn verleidelijk bezit een groote aantrekkingskracht. Deze begeerte- of gevoelsmensch wordt hier weder gesymboliseerd door *vrouwen*. Ondertusschen is ook Blauwbaard weer een werker, die een demonisch gezicht laat zien, maar die toch voor het licht arbeidt. Immers hij boeit en bindt, hij „doodt" het gevoelsleven, maar alleen om daarin een hoogere kracht te *wekken*. Hij is als de „Wachter op den Drempel", bekend uit de Mysteriën, duister en dreigend, maar een helper voor wie hem overwinnen. Er is tegenstand noodig om inspanning op te wekken, en de duistere Aardmachten geven ons gelegenheid een hooger willen, een grootere zelfbeheersching en een beter denken te ontplooien. Er wordt een verbod uitgevaardigd: wie dat overtreedt, ziet dood en verderf; maar er blijft bloed of *goud* (zonneleven) aan den sleutel. Zelfs is er soms sprake van een gouden sleutel. En in een variant, het sprookje „De getrouwe Johannes", blijkt, dat de overtreding van het verbod en de indringing in een verboden kamer juist iets *schoons* doet vinden.

Velen zien in het geval van Blauwbaards vrouwen niets dan gestrafte nieuwsgierigheid. Maar als wij weten, dat sommige Mysterieverboden alleen dienden om te zien of de candidaat moed genoeg had om ze te overtreden, dan komt reeds twijfel op aan dien uitleg. Er is soms gezinspeeld op de noodzakelijkheid om het Koninkrijk Gods met geweld te veroveren. En daaraan doet ons het Blauwbaardsprookje ook denken. De mensch, die altijd een ander gehoorzaamt, die niet zelfstandig durft denken en handelen, de mensch, die zich gedwee aan uiterlijk gezag onderwerpt, ook als dat niet deugdelijk gebaseerd is, die komt niet steeds ver in zijn geestelijk ontwaken. Men moet ook in geestelijke dingen *durven* strijden, wagen, onderzoeken. En soms passen leiders een schijnverbod toe om een slap persoon te prikkelen tot handeling. De „verboden" Paradijsvrucht is in dit verband de overdenking waard. Het is nog de vraag of Blauwbaards vrouwen zijn vermoord, omdat ze zijn verbod overtraden of . . . juist omdat ze het, uit vrees, *niet durfden beproeven*. Overigens kan de gedachte ook deze zijn, dat wie in 't kamertje ziet, den waren aard van Blauwbaard, de begeerte, leert kennen en hem daarom poogt te ontvluchten. Het kabinetje, waarover hier sprake is, bereikt men aan het eind van een galerij, een donkere trap afgaande. Het herinnert aan de grotkamer in Tempelscholen en Inwijdingspyramiden. Hier „sterft" men om geestelijk op te staan. Denkt men nu aan de gedoode vrouwen van Blauwbaard, dan kan dit doelen op reeds overwonnen gevoelsstadia. In dat geval moet men de doode vrouwen en de beide zusters als één geheel nemen, als ondergebieden om zoo te spreken, van het astraalleven. De beide zusters zullen dan de triumph over het physieke begeeren brengen. Men kan de doode vrouwen voorts zien als zoovele mislukte pogingen van den gevoelsmensch, om zich uit de aardmacht te bevrijden, als incarnaties, die niet met een overwinning der lagere driften eindigden. En ook kan men het kabinetje nemen als het innerlijk gelegen Inwijdingsvertrek, waar iets moet sterven, vóór er een Wedergeboorte of Opstanding mogelijk is. De *doode* vrouwen symboliseeren dan dat, wat moest *onder*gaan in het gevoelsleven; de beide zusters vormden dan dat deel van het gevoel, dat geschikt is voor combinatie met het diepere Denken. Zij zijn dan twee zijden van de „jongste" dochter uit het sprookje de Tooverfee.

Sloeg de overtreding van Blauwbaards vrouw werkelijk op een ondeugd, ontrouw en onbetrouwbaarheid, zwakheid, dan zou de schrijver deze vrouw niet laten *winnen*. Maar het eind is haar zegepraal, en zeker was het niet de bedoeling, hier de beloonde ondeugd voor te stellen. En zoo komt het vermoeden op, dat de aanduiding deze kan zijn: men moet in dat duister vertrekje *durven* gaan en alle gevaar daarna *durven* trotseeren — dán eerst is men rijp voor een hoogere schrede op het Inwijdingspad.

Het sprookje teekent dan de fasen van dien strijd. De vrouwen symboliseeren niet speciaal „de vrouw", maar het gevoel en de begeerte des menschen in een bepaald stadium. De ééne zuster is het gevoel, dat deels nog sterk begeert, deels echter toch genoeg is gevorderd voor een proefstuk. De andere zuster, minder in de begeerte verward, volgt haar, grootendeels als assistente.

Zij zijn het gevoel, of astraal leven in den mensch, in een zekere periode, waarin een eindstrijd wordt gevoerd met den Koning van het physieke gebied, in welk veld de lagere begeerte werkt. De gehuwde zuster voert uit, handelt; de andere ziet uit naar hoogere hulp. Het gevoel alleen overwint den Aardkoning niet; er moet assistentie komen uit de mentale wereld. *Doch deze komt alleen als de begeertemensch het sterk genoeg wil.* Langen tijd negeert de begeertemensch immers het diepere Denken. Het begin van het verhaal legt sterk den nadruk op de blauwe kleur van den baard en op het schrikwekkende van die kleur. Blauw is óók een hemelsche kleur — doch hier is het de Aardkleur, de physieke kleur, de „gevangenis- en moordkleur" van het lagere leven. De geest is onvrij en verdoofd in de physieke wereld; de natuurelementen met blauw licht, kabouters e.d. met blauw schijnsel, worden *gevreesd*. Maar het lagere blauw is afglans van hooger blauw. De physieke wereld is slechts voor den onwetende een soort hel. In waarheid is deze levenskring onmisbaar en onze doorgang ervan noodzakelijk om tot iets hoogers te *kunnen* ontwaken.

Blauwbaards bezit wordt meesterlijk geschetst. Hij is de veel bezittende Aardkoning en zeer veel schatten bergt de aarde, al is zij door vele onwetenden veracht. Met „aarde" is dan bedoeld heel

het physieke gebied. Begeerte doet het huwelijk van Blauwbaard ontstaan en op de oude wijze prikkelt de Aardheerscher die begeerte. Daarna is het de vraag of ditmaal de ge-incarneerde (want men kan het als een incarnatie zien) de oude macht zal breken. En de proef wordt dan ook zonder uitstel genomen.

De verboden daad wordt volbracht. Het wordt voorgesteld, of zij alleen uit nieuwsgierigheid voortspruit; in waarheid is zij een gevolg van drang naar Kennis van het verborgene, behoefte aan Gnosis, aan weten van datgene, dat in het Duistere en in de diepte is. Wie echter daarnaar grijpt, moet toonen sterk genoeg te zijn om deze Kennis te dragen. En zoo volgt dan de uit de Mysteriën bekende verschijning van het „Monster", van den „Hoeder des Drempels". Blauwbaard komt terug.

Hierna is de vraag: Wie zal nu winnen? De vrouw klaagt en weent, zooals gewoonte is bij het onrijpe gevoel, doch tevens weet zij door slimheid tijd te winnen. En haar zuster, die dan te nemen is als haar naar boven of naar binnen verlangende „helft", ziet uit naar hulp, een *„actief"* zien, eigenlijk een roepen.

Dit is een zeer belangrijk deel van het verhaal. Het lagere begeeren kan zich uit eigen kracht niet losmaken uit de macht van den heerscher. Maar een sterk en vurig verlangen naar bevrijding kan hulp doen toesnellen. Wij blijven als regel in het begeerteleven, omdat ons verlangen om er boven uit te stijgen nog niet sterk genoeg is. „Zuster Anna" symboliseert hier het verlangende, *opstrevende* gevoel — zij is een hooger ontwikkeld Roodkapje. De vrouw van Blauwbaard is het lagere gevoel, wel op weg naar reiniging, doch nog slechts op de trap. Hooger kan de begeertemensch *uit zich-zelf* niet komen. Anna ziet uit naar de „broeders". Sommigen denken hier aan helpende Ordebroeders, helpende geesten in het algemeen, die op gebed toesnellen. Esoterisch echter zijn het de „broeders van binnen" en wel het hoogere en lagere deel van gevorderd denken of Manas. Om de broeders te nemen als lager en *hooger* Denken zou ook gaan, doch dan toch niet het diepste in dat hooger Manas. Het is door Denken en straling uit de diepte, dat de begeertemacht gebroken kan worden, doch eerst moet dan het *verlangen* naar verlossing en de wensch of begeerte tot bevrijding zeer groot zijn. Merkwaardig is dan ook hoe het reddingsproces *gerekt* wordt. Het gaat zoo spoedig niet — de begeertemensch moet roepen en wenschen en willen met héél zijn kracht; het moet hem ernst zijn met de neiging om met den Begeertekoning — die zooveel bieden kan — te breken. Tot-nu-toe stierven wij meermalen, doch onze begeerte bleef leven. Thans gaat het er in dit verhaal om, het lagere begeeren te laten „wegsterven", wat niets anders is dan een aan zich *dienstbaar* maken van de krachten.

De zuster op den toren — het biddende, roepende gevoel — ziet eerst niets komen, daarna dwarrelen de bladeren in het zonlicht bij de bron. Dat wil zeggen, dat de wind opsteekt en dat er licht is bij het water. Dus neemt de denkinvloed (wind) toe en wordt het strijdende gevoel (water) overstraald. Vervolgens wordt gezien: een stofwolk, een kudde schapen, een herder en een hond. De stofwolk wijst op toenemenden wind (denken) — de herder is de stralende Hermes (Christus), die reeds een groote kudde hoedt van „ontwaakten". De hond is Sirius, de Hermesster. Hier blijkt duidelijk, dat het over *Inwijding* gaat. De Hermes in ons komt het smeeken om Opstanding en bevrijding met zijn straalkracht te hulp. En de „broeders" zijn de uitvoerende *denk*krachten van zijn reddenden wil. Hij komt in een „wolk" omsluierd, maar zijn licht dringt door de wolk. Zoo komt het Hooger Ik het strijdende Lager Ik te hulp.

Blauwbaard staat beneden, zijn vrouw iets hooger, Anna „boven". Tenslotte moet de strijdende vrouw zich overgeven. Zij daalt, zij knielt; de *biddende* houding wordt dus aangenomen. Zij wil zich *prijsgeven*, doch het verlangen is sterk genoeg geweest en — de Begeertevorst moet weder een onderdaan vrijgeven. Voor den vorm wordt hij nu „gedood", in werkelijkheid heeft hij den gevoelsmensch *geholpen* door een zware beproeving. De „Hoeder van den Drempel" moet op zij treden; de candidaat voor verlossing uit de lagere begeerten bleek ditmaal sterk genoeg. Hij zocht hulp, waar deze werkelijk te vinden was. Door de overwinning is er daarna een blijvende rijkdom verkregen. Men denke hier aan het mystieke woord: zoek eerst het Koninkrijk en alle dingen zullen U worden toegeworpen. Wie het lagere leven overwint, die komt in het bezit en wordt meester van de schatten (krachten) in dat Aardleven. Hij staat nu boven het physiek gebied en boven een deel van het astrale.

De les is dus o.a.: het begeerteleven in de lagere sferen wordt overwonnen door moed, zoeken van kennis en vervolgens door het intense verlangen naar bevrijding en de volgehouden roep om hulp naar *binnen*. Weliswaar schijnt Anna naar buiten uit te zien, doch de toren waarop zij staat, is een innerlijke toren; haar uitzien is een naar het centrum of anders naar hoogere sferen zien.

Zeer veel kleine aanwijzingen zitten er nog in het verhaal; deze kunnen echter door ieder zèlf worden gevonden. Men neme Blauwbaards huis voor het geheel van onze lagere drie lichamen, verband houdende met physiek, astraal en lager mentaal gebied. Opvallend is de vlugheid der ruiters (het snelle denken). Ook heeft het beteekenis, dat Blauwbaard door ridderzwaard (denken) en ridderdegen wordt „overwonnen".

Wat hier als „moord" en strijd wordt voorgesteld, is symbolieke uitdrukking van een normaal, innerlijk gebeuren in een zeker stadium van Opstanding. Handelt „Klein Duimpje" meer over zulk een proces in het „Denken", Blauwbaard doelt meer op een overgang in het begeeren (gevoelen).

De *Platen* van Doré bij dit sprookje zijn in één woord magnifique.

Op *plaat 1* is Blauwbaard de echte Aardduivel. Van de sleutels, die hij vertoont, is de zesde de gevaarlijke. De veer op zijn hoed spreekt van een

hoogere Ordening. Opvallend is de ééne *kleine* duim van het vrouwtje. Haar wil is zwak; haar handen zijn echte gevoelshanden. De vertoonde sleutel is die naar een deur voor hooger leven. Hij wijst naar boven. Ook Blauwbaard wijst met de eene hand naar boven. De schakels aan Blauwbaards mantel herinneren aan de Karmische keten van oorzaak en gevolg, en aan de re-incarnatie. De ring aan zijn linkerhand is een geestelijk symbool. Hij is ook uit den hemel!

Plaat 2 geeft weelde. Het zwaard op den voorgrond spreekt van kracht, verstand en geloof. De harnassen zeggen iets van inwikkeling, involutie, het opengeslagen boek van openbaring, de kandelaar met slang spreekt van het drie-eenheidslicht boven de slang van re-incarnatie, indaling en opstijging. De schalen en bekers herinneren aan het oude bekersymbool, de ketting op tafel aan de keten van oorzaken en gevolgen. De zusters *gelijken* op elkaar (twee helften).

Plaat 3 geeft prachtig de enorme sterkte van den burcht en de snelheid en *wil* van de ruiters. *Zij komen zeer gemakkelijk in dien burcht.* Een bewijs, dat zij meer zijn dan gewone strijders. Het denken, door Hermeskracht gestuwd, dringt met gemak in het physieke bouwwerk. De burcht schijnt laag te staan; niet op een hoogte (Aardgebied en het lager astraal). Er is licht achter den donkeren burcht. Boven op den toren staat zuster Anna niet alleen. Dat is een afwijking van het verhaal. Het tweede figuurtje kan misschien bedoeld zijn als een helpende geest, die het strijdende gevoel in de beproeving bijstaat, zooals de leerling ook steeds een zichtbaren of onzichtbaren helper heeft. In sommige vormen van het sprookje wordt de vrouw van Blauwbaard Ariël genoemd. In dit woord zit „strijden"; voor sommige beteekent het watergeest (astraal), voor anderen luchtgeest (denken). Anna is de lieflijke, *hemelsche*, aanminnige.

Plaat 4 toont het „dooden" van Blauwbaard door steken in den rug, in de Cancerstreek. De „broeders" hebben veeren op den hoed (lucht, vogels, denken). Hun zwaarden zijn kruisen met cirkels. Hun mantels wijzen nog op wind (denken).

Blauwbaard valt met den blik op Kruis, slang en hart. Het Mysteriedier, dat hem aanziet, heeft vleugels. De „overwinning" heeft plaats op de derde trede van de trap. De hand van den eenen broeder ligt op Blauwbaards „derde oog".

De vallende houding is knielende. De broeders doen het werk alléén. Het *gevoel* is op het moment van het werk passief. Dat drukt de houding der vrouw op den achtergrond dan ook uit. Het reddende werk wordt *uit de hoogte* verricht. Innerlijk zonnestralen, door verlangen zichtbaar of bemerkbaar geworden, voert het Denken tot de bevrijdende Overwinning.

VII.

DE GELAARSDE KAT EN RIKET MET DE KUIF.

De „Gelaarsde kat" of de „markies van Carabas" lijkt eerst meer op een satyre dan op een mystiek leerstuk. En toch zitten er in dit sprookje ook wel eigenaardige punten en misschien zeer diepe. Een kat speelt een rol in vele sprookjes. Vaak is het een betooverde prinses, zooals in het Fransche sprookje „de witte kat" en dan is er ook terstond een duidelijk esoterische zin. De kat herinnert aan de Nacht-mysteriën en de groote beteekenis van de Kat in de symboliek van meerdere oude beschavingen is bekend. Zij houdt o.m. verband met Isis en met het Boeddisch leven, dat thans in ons (in onzen „diervorm") verborgen, als het ware door een boos toovenaar betooverd is, maar desniettemin een prinses of koningin! In de „Gelaarsde kat" is de kat vooral listig, vindingrijk en moedig. Zij weet door het wekken van waan en door vertoon te verblinden. Deze kat doet meer aan als een Denktype dan als iets vrouwelijks of passiefs. De list lijkt wat te grof voor *wijsheid* (Boeddhi).

De laarzen herinneren ook aan het Denkgebied. Het sprookje toont overigens aan hoe het kleine en zwakke het ver kan brengen met slimheid, list, onverschrokkenheid en het wekken van schijn. Dat de molenaarszoon zijn kleeren verliest en andere krijgt, zou kunnen doen denken aan een opstijgen van lager in hooger levensveld. En het tooneeltje van den wildeman of toovenaar en de kat wijst op het overwinnen van den Begeertereus of eenigen Beproever door het wakkere verstand. Toch blijft het wat gewrongen, hier een bepaald mystieke beteekenis te vermoeden — al kàn het. Het begin van het sprookje lijkt op iets van hoogere waarde. Immers een molenaar (meester van den re-incarnatie-molen), drie zonen (drie Logoï of drie soorten denken), een ezel (zon) en kat (maan) doen wel iets verwachten. Ook dat het sprookje eindigt met een bruiloft, laat een mystiek bedoelen vermoeden. Maar opvallend is, dat alles door de *kat* in orde wordt gebracht. De molenaarszoon is zeer weinig actief. Men zou hier nog dit in kunnen zien: uit de hoogere gebieden wordt voor het lager *ik* werk volbracht ter redding, zonder veel actie van dat ik. Of wel: er hebben hoogere inwijdingsproeven plaats, zonder medeweten van het lagere denken. En neemt men de drie broers als drie stadia van lager denken, de jongste broer het hoogste in het lagere denken, dan zou men kunnen zeggen: dat soort denken wordt geholpen vanuit een hoogere, of beter, dieper gelegen sfeer, uit het verborgene (nachtmysteriën, gesymboliseerd in de kat).

Dit blijft echter veronderstellen. Duidelijk is in het verhaal de verblinding der uiterlijkheid, de macht van grootspraak, list en uiterlijk vertoon, waardoor de domheid wordt misleid. En verder is misschien nog deze gedachte te vermelden, dat een klein, geminacht wezen door oprechte liefde, denken en inspanning zeer veel bereiken kan. Bij de scène van wildeman en kat kan nog gedacht worden aan den strijd van zwarte en witte magie, waarbij de witte wint (zooals Mozes het wint van de Egyptische toovenaars). (Zie verder onder de bespreking der Platen.)

In *Riket met de kuif* hebben wij, hoewel het verhaal slechts kort en eenvoudig is, een zeer mooie

gedachte.

De kuif herinnert terstond aan zonnestralen. Riket is een mentaal genie, maar hij is eenzijdig ontwikkeld en zoo is ook de koningsdochter eenzijdig ge-evolueerd; zij is zeer schoon, dus uiterlijk perfect, maar dom. De gedachte, die zoo bijzonder treffend aandoet, is dan deze: dat door liefde een bijzondere ontwikkeling mogelijk is; men roept daarmee het beste bij elkaar wakker en doet het leelijke op den achtergrond treden. Wil men hier prins en prinses nemen als symbolen van man en vrouw, of van „denken" en „gevoel", gehuld in fraaien, physieken vorm, dan wordt hier geleerd, dat slechts door harmonische aanpassing en aanvulling het tweetal aan zijn bestemming kan beantwoorden. Een mooi uiterlijk en gevoel alleen geeft iets onvoltooids; het denken moet erbij komen. En denken alleen is ook onvolledig; gevoel en schoonheid moeten er mee samen gaan. Man en vrouw, mentaal en astraal leven, moeten in volkomen harmonie een twee-éénheid vormen.

Riket en de prinses zijn wel voor zon en maan genomen; beter lijkt het echter, in hen te zien hoog ontwikkeld verstand en gevorderd gevoel (astraal leven), die in evenwicht moeten komen om elkaar aan te vullen. In dit verband is wel treffend, dat de ontmoeting weer in het bekende bosch plaats heeft — het astraal-physiek ervaringsgebied. En in dat terrein is Riket een „meester". Hij beheerscht, zooals bij de bereiding van het maal blijkt, het physieke leven en de krachten of wezens daarin.

Riket is maar schijnbaar klein of leelijk en de prinses maar schijnbaar dom — als er liefde is gekomen in het denken, en liefde in het gevoel, dan eerst *wordt* men geheel wat men *in aanleg* reeds is. Hier moeten wij onwillekeurig wel denken aan de wet, dat wie steeds het goede, schoone en verstandige in iemand wil zien, en daar geloof in toont, die eigenschappen in den betrokkene versterkt. Er is een scheppende macht in de zuivere liefde, een verheffende macht, die veranderingen wekt. En al zien wij geen diepe, esoterische beteekenis in Riket met de kuif, het is van groote waarde, dat op die macht der liefde gewezen wordt. In elke combinatie kunnen een man en vrouw door zuivere liefde elkaar verheffen en elkaars hooge eigenschappen helpen ontplooien. Denkt men er aan, dat het Hooger Denken in den tijd van involutie en eerste evolutie in het physiek gebied verdrongen wordt, dan krijgt Riket een hoogeren zin. Op dezelfde wijze verliest het hooger astrale zijn ware kenmerken als het gevoel met het physieke te nauw verbonden is. Hooger denken en beter gevoel moeten elkaar vinden en aanvullen. Dit heeft plaats bij de opstijging uit de lagere levensvelden.

Opvallend is op *de plaat van Doré*, dat Riket in het bosch de meester is en de aardkrachten gebiedt en dat een schotel met visschen (Pisces) op den voorgrond is gebracht. Doré zag misschien verband met de evolutie in het Piscesteeken.

Plaat 1 van de *„Gelaarsde kat"* geeft deze poes *wit*, met veerhoed en wapperenden mantel, een figuur dus met denksymbolen. De molenaarszoon is in het water (astraal) en wordt daar uit „gered", wat wel weer zeer esoterisch aandoet: stijgen boven de begeerte en boven de aardsche geestelijke armoede.

Plaat 2 van de „Gelaarsde kat" toont duidelijk de aanbidding of vereering van de domme massa voor datgene, dat geen vereering waard is (voor mooien schijn). De lagere mensch aanbidt het uiterlijke en onware. Dieren en menschen doen op die plaat gelijk. Zie het hondje op den voorgrond. De zeisen en sikkels spreken van dood en opstanding beide.

Plaat 3 toont een prachtig kasteel boven het „water", dus in het hooger astraalrijk bij de grens van het mentale. De „wildeman" aldaar is misschien weer een soort „hoeder op den Drempel" minder vreeselijk dan hij lijkt (evenals de reus in „Klein Duimpje" en „Blauwbaard").

Zou men de „Gelaarsde Kat" wèl esoterisch moeten nemen en als een verborgen aanduiding over de Nachtmysteriën, dan gaat het hier om iets in de *hoogere* astraalwereld.

De mensch in zijn geestelijken opgang moet verschillende proeven doorstaan en verschillende „monsters", of „reuzen", Drempelwachters voor verschillende innerlijke Kamers, verslaan of wederstaan. Men zou uit dit oogpunt den reus in het bosch en Blauwbaard als lagere Beproevers kunnen nemen en den toovenaar uit de „Gelaarsde Kat" als een hoogeren wachter en beproever. Een nóg hoogere is dan de „Reus" in het sprookje „Jack and the Beanstalk".

Plaat 4 van de „Gelaarsde Kat" geeft den toovenaar zeer duidelijk als een monster-beproever. Men ziet het Capricornus-symbool boven den stoel. Voorts Ariës- en Taurusaanduidingen. De schenkende figuur herinnert sterk aan een Tarokkaart (hoogere Levenskracht stroomt in een lager veld).

Doré schijnt de „Gelaarsde Kat" wel degelijk esoterisch te hebben gezien! Dan moet men kat en molenaarszoon niet gescheiden nemen. De kat is iets *in* ons. Door de kat is dan misschien aangeduid, dat de candidaat een schrede voorwaarts doet in de Nachtmysteriën en vordert in het hooger astraal leven. De handelende kat is dan het triumfeerend denken in dat hoogere astrale veld. Zooals de kat in den nacht ziet, moeten wij geestelijk leeren zien in de hoogere Duisternis, in de verborgenheden der diepte.

Heeft Doré goed gezien, dan gaat het hier om een vordering in het Capricornus-stadium. Typhon wordt „verslagen". Hier is verband met kaart 15 Tarokspel. Zeer diep zou de symboliek worden, als men denkt aan kaart 10 van het Tarokspel (Rad van Fortuin). Typhon daalt in en een soort muis stijgt op. Deze opstijging heeft plaats met Mercuriushulp. Hooger dan de opstijgende ziel (muis) staat de kat, die muizen beheerscht. En zoo kan men de Kat nemen als Wijsheidssymbool (Boeddhi). De kat vangt in het verhaal muizen, konijnen en vogels, symbolen van verschillende Levensgebieden, die dus „beheerscht" worden. Carabas houdt verband met een wagen of voertuig. De jongeling wordt allengs *markies* van dien „wagen", wat ook op een beheersching van een zeker Levensveld en het komen

tot een zeker bewustzijn wijst (vergelijk Tarokkaart 7, de karos of wagen). Zeer opvallend blijft ook het verwijderen der „bovenkleeren": dat kan zijn 't physieke lichaam, voor het hoogtepunt wordt bereikt. Het doet wel denken aan een „huwelijk boven het water", in een meer schitterend lichaam. De koning geeft hem n.l. schitterende kleeren.

Het is tenslotte mogelijk, dat de „Gelaarsde Kat" een verworden sprookje is, verband houdend met de Isismysteriën of dergelijke niet-Egyptische.

Dat de toovenaar ook als leeuw verschijnt, doet naar verband zoeken met het Leo-teeken. Moeten wij werkelijk denken aan een beproeving van een candidaat in het hooger astrale en een deel van het mentale gebied, dan past daar de tooverij (magie) bij. De vraag is of de candidaat haar doorziet en kan overwinnen. Wat men overwint, dáárvan wordt men „meester".

Dat er wijn gedronken wordt in het veroverde slot, kan dan een herinnering zijn aan de Wijn-Mysteriën, de groote Mysteriën dus.

Reeds nu wijs ik op een zekere *stijging* in de sprookjes, waarop ik in de slotbeschouwingen zal terugkomen: de beproevingen der hoofdpersonen (candidaten voor inwijding) worden allengs fijner en geraffineerder. De „Reus" in „Klein Duimpje" is zeer grof; Blauwbaard is een meer intelligent verleider en beproever en de wildeman in de Gelaarsde Kat is een Toovenaar (Magiër in lageren zin).

VIII.
ASSCHEPOESTER.

Asschepoester is een meisje van zestien jaar met blauwe oogen en blond haar, wier moeder gestorven is. Ze is lief, werkzaam en zacht, maar wordt verdrukt. Er is ook een sprookje „Asschepeter en de kleine muis." Daarin is de verschoppeling een jongen. Om Asschepoester te nemen als Boeddhi (wijsheid, liefde, hooger gevoel) gaat vermoedelijk te ver; beter lijkt het, in haar te zien het betere en reinere gevoel uit de astrale sfeer, en dan is haar gestorven moeder — dat wil zeggen, haar tijdelijk teruggetreden of slechts zwak-werkende moeder — Boeddhi. Het getal 16, in samenvatting 7 of 10 en 6, heeft vele beteekenissen, deels betreffende indaling naar het physieke leven, ontdoen van geestelijken glans, „val in de stof", deels over opstijging uit het physieke leven. 7 is heerschappij over het lagere leven, 6 is een vereenigingsgetal, ook sprekend van twee wegen. Het blauw en het goudblond van Asschepoester duidt op hooge afkomst, n.l. het hemelsche en zonnige — het gevoel, dat stralend wordt, en niet langer lager begeeren mag heeten. De stiefmoeder is uit dit gezichtspunt de lagere, astrale wereld, waar het hoogere leven niet thuis behoort, en de zusters zijn begeerende gevoelselementen daarin, die voor het „uiterlijk" leven. Asschepoester daarentegen verblijft nog altijd min of meer bij het Vuur, al is het dan „in het hoekje van den haard bij de asch". Zij heeft, ondanks de indaling in een lager Levensveld, nog steeds bewustzijn van het Vadervuur. (zuivere geest, Atma). De asch wijst overigens ook op ontbinding van het physieke, dus op overgang, uit de vergroving terug naar de vergeestelijking. In de beide zusters is goed het eigenaardige, laffe en minderwaardige, zoowel als het oppervlakkige van het lagere begeerteleven geteekend. In ons is het inderdaad zoo gesteld: de betere gevoelens worden steeds belaagd, bespot en verdrongen door de ruwere begeerte en ijdelheid. In de periode van onze onontwaaktheid worden de hoogere gevoelens als in een soort winter gevangen gehouden. Zij kunnen niet tot hun recht komen. Zij worden vastgehouden in een veld van grover leven en trager trilling. Zoo wordt er dus gezegd, dat het „pakje" van Asschepoester „van grove stof is en grauw haar rok". De zusters zoeken het genot, het afleidende en uiterlijke vermaak — Asschepoester moet haar wenschen bedwingen, zich beheerschen. Maar wie dat doet, ontwikkelt kracht, die vroeg of laat tot een overwinning voert. In Asschepoester kunnen wij zien een stadium van de beproeving van het hoogere gevoel in den lageren mensch. Wij kunnen eerst vorderen op den Inwijdingsweg, als, ondanks onderdrukking en tegenwerking, onze houding vriendelijk en gewillig en zelfbeheerscht blijft. Zoodra het Ik, in alle omstandigheden, ook van miskenning en onrecht, steeds vasthoudt aan zijn beter gevoel en daarnaar in goede zelfbeheersching handelt, kan 't Inwijdingsgebeuren weer een weinig vorderen, doordat weder een golf uit de mystieke diepte in ons door het gevoelsleven komt stroomen en dat zuivert en verheft. Al zulke vorderingen en combinaties zijn vanouds als *bruiloftsfeesten* voorgesteld.

Er zal nu, zoo verhaalt het sprookje, een feest aan het hof zijn. De Koning, van wien hier sprake is, zal vermoedelijk zijn op te vatten als het terrein van Hooger Denken, en de Koningszoon is een Denken, dat kan aansluiten bij het beste in het lagere gevoel. In het Inwijdingsproces is steeds sprake van evenwichtsmaking, en in dit geval schijnt het te gaan over de harmonische vereeniging van ons beste gevoel als lager mensch met het opstrevende, koninklijke denken, dat wijsheid zoekt en tenslotte wil scheppen. Het lagere verstand hiertegenover zoekt zichzelf en jaagt tevergeefs begeertebevrediging na. Het *koninklijke* Denken houdt zich met innerlijke zaken bezig, het lager Manas met uiterlijke, wereldsche en astrale belangen.

De Kroonprins is jarig in het sprookje; dat is dus een geboortefeest. Er is met andere woorden, sprake van een geboorte (hoogere) door vereeniging van rein Gevoel en koninklijk Denken. Asschepoester helpt in volle zelfbeheersching haar zusters voor het feest; zij doet het vriendelijk, goedig en onzelfzuchtig. De proef is hard, maar zij doorstaat die, en eigenlijk jaloersch wordt zij niet. De beloonende gevolgen blijven niet uit, want na de beproeving komt de oude Peet, de Tooverfee of Beschermgodin uit de hoogere astraalwereld, die Asschepoester in een oogenblik uitrust als een prinses. Een pompoen wordt de staatsiekoets en witte muizen worden schimmels. Deze tooverij wijst ook op magie en het tot macht of heerschappij komen in het hoogere astraalgebied. Een rat wordt koetsier. Er heeft dus

duidelijk plaats een verhooging van het dierlijke (physiek-astrale) leven, wat alleen mogelijk is als wij ons lagere begeeren grootendeels hebben overwonnen. Het costuum van Asschepoester is blauw en zilverachtig, wat aan Boeddhi herinnert en in elk geval op verheven gevoel wijst. Maar nu is er ook sprake van glazen muiltjes en hier zit een moeilijkheid, want in het oude Fransch is de term niet pantouffles de *ver*, maar de *vair*. Niet dus van glas, doch van hermelijn, wit en zacht met zwarte puntjes van den staart. Perrault heeft ten onrechte „ver" geschreven. Glas zou overigens wel passen bij het astraalleven, dat zich kenmerkt door snelle beweging en doorzichtigheid. Is het hermelijn, dan is het dus iets van een mooi, fijn diertje. Asschepoes (die poest of blaast in de kolen), die nadert tot de mentale wereld (lucht, wind, blazen), leeft toch nog bij de asch van het physieke gebied en *met de voeten op dat dierlijk gebied*. Twaalf uur is dan verder het kritieke moment, overgangsuur, eind en nieuw begin. Hoe het dan verder gaat, is bekend: de prins wordt verliefd. Asschepoes verliest haar muiltje. Opvallend is nog, dat er gesproken wordt van haar gelaat, dat „straalde en blonk", zooals alles in het hooger astrale en in het mentale rijk. Het muiltje is van den *linker*voet — dus de voet des lots. Het verliezen is een Karmisch gevolg. En deze voet is bijzonder klein en fijn — wel steekt hij in hermelijn, in *dierlijke* levensstof, maar het buitengewoon fraaie en lichte van de voeten van Asschepoester duidt aan, dat zij maar heel weinig meer in het physieke leven geankerd is.

Ten slotte wordt de ware vrouw voor den Kroonprins gevonden. De bruiloft volgt.

De quaestie met het muiltje of een dergelijken verloren schoen komt in vele sprookjes en oostersche verhalen voor en soms is het een gouden schoen.

Over het verband van de sprookjes met de „Inwijdingen" in de *Vrijmetselarij* sprak ik tot-nu-toe niet. Dat verband is hier en daar zeer duidelijk. En op de platen van Doré komen vele standen, houdingen en voorwerpen voor, die aan de Maçons bekend zijn. Dat de candidaat bij de bevordering tot een der graden o.m. slechts één geschoeiden voet heeft en dat juist schoeisel en bedekking van den linkervoet dan ontbreekt, doet overeenkomst opvallen met den toestand van Asschepoester.

Asschepoes blijft tot het eind het betere gevoel — zij vergeeft haar zusters.

In ieder onzer is een Prins, die een Asschepoester zoekt, maar — het gevoel van de meesten onzer is nog te ruw, te begeerend, te weinig doortrild met liefde. Wij zijn nog te veel als de zusters. Hebben wij ons gevoel — hoewel het dan nog astraalleven slechts blijft — tot astrale *liefde*, werkelijk rein verlangen, ontwikkeld, dan komt een huwelijk tot stand met het wijsheidsdenken, dat nu nog zwak in ons werkt (Boeddhi).

Plaat 1 van Doré. De pompoen schijnt *tien*deelig (kaart 10 Tarokspel). Het openen van de vrucht is als het openen van het deksel van een schatkist: sluimerende vermogens worden ontdekt en werkzaam, bepaalde krachten komen onder de heerschappij van den candidaat. De bezem wijst op reiniging, noodig voor er een „opstijging" of ontplooiïng kan plaats grijpen. Het figuurtje van Asschepoes is buitengewoon lief. Haar rechterhand wijst naar boven. Zij bevindt zich bij mystiek licht (kaarslicht, innerlijk licht), in een donkere omgeving. De vogelkooi schijnt leeg (ontsnapping uit een periode van lageren groei). De oude fee is gewapend met een groot mes (zwaard), symbool van denken en overwinnen van hartstochten (uitsnijden daarvan). Het gebaar van Asschepoester heeft een mystieken zin.

Plaat 2 geeft goed de domheid en aanstellerij van het lagere gevoel. De figuur van Asschepoes is vol beweging (hoogere trilling). Op den vloer ziet men kruisen. Het gaat over een „huwelijk" *boven* het lagere physieke kruis. De veer van den Prins spreekt van het Luchtgebied (Denken, Vogels).

Plaat 3. De Kat op den voorgrond is symbool van Boeddhi (Isis, enz.). De knielende mannen zijn als lagere denkkrachten aan Asschepoesters voet: ze staan beneden haar. De andere mannen zijn hoogere denkelementen, die het gevorderde gevoel critisch „keuren". In de houding van den Prins is iets van droeven twijfel, omdat het zoo heel moeilijk is een „gevoel" te vinden, dat aan de vereischten voor de „bruiloft" voldoet. Asschepoester blijkt echter sterk en ver genoeg. De beeltenis op den achtergrond is als een afbeeldsel van de „Moeder" (Boeddhi), die uit hooger gebied wachtend toeziet.

RECHTVAARDIGHEID.

God is rechtvaardig; laat ons zijn bedoelingen bewonderen en hem niet beschuldigen over de fouten der menschen.

VOLTAIRE.

WERKT DE ISLAM REMMEND OP ONTWIKKELING EN BESCHAVING?

DOOR HIDAYET BUDD

WIE, ter beantwoording van deze vraag, den Qoer'ân opslaat, zal in dit Boek geen enkel Vers, vindt, dat genoemde vraag bevestigend beantwoordt. Integendeel, al is de Qoer'ân, naar van zelf spreekt, in eerste instantie een richtsnoer voor den mensch in zedelijk en geestelijk opzich, zoo bemerkt men toch terstond bij bestudeering, dat aan de verstandelijke ontwikkeling van den geloovige groote waarde gehecht wordt.

De Qoer'ân leert den Moeslim onder meer bidden:

,,O Heer, vermeerder mij in kennis" (XX:114). Hoe vaak vindt men buitendien de opwekking in den Qoer'ân, de geschiedenis der volkeren te bestudeeren, te zien naar de werken in de schepping en al deze te overpeinzen en te overdenken. In dit Boek alleen wordt de mensch gelast zelfstandig te denken en onafhankelijk zijn conclusie's te trekken over hetgeen hij om zich heen in deze wereld waarneemt.

Ten slotte worden in den Qoer'ân, in tegenstelling bij voorbeeld met den Bijbel, geen stellingen verkondigd, die de wetenschappelijke mensch onaannemelijk moet achten en waarbij deze genoodzaakt zou zijn een compromis te treffen tusschen zijn Heilige Schrift en de moderne wetenschap.

Quaestie's, o.a. omtrent het tijdperk der schepping; of de aarde zich om de zon beweegt, of de zon om de aarde, bestaan in de Islamitische geloofsleer niet, aangezien dienaangaande zeer duidelijke mededeelingen in den Qoer'ân voorkomen, welke later door de wetenschap bevestigd werden. Reeds daaruit moet voor den onbevooroordeelden mensch blijken, dat de Qoer'ân gèèn menschenwerk is, daar Moehammad (de Vrede en de zegen God's zij met hem) ruim 1300 jaar geleden niet op de hoogte kon zijn van feiten, welke eerst vele eeuwen later door de Wetenschap 'ontdekt' werden. Kortom, in het geheele Boek komt geen plaats voor, waaraan de wetenschappelijke mensch van onzen tijd aanstoot zou behoeven te nemen en ook deze kan zonder aarzeling dit Boek, als door de Godheid geopenbaard, aanvaarden. Tusschen Geloof en Rede is in Islâm geen conflict.

Van den Profeet (vrede zij met hem) weten wij, dat hij lezen noch schrijven kon. Dat hij nochtans een groot voorstander was van het verkrijgen van kennis en wijsheid, blijkt uit zijn Raadgevingen aan zijn volgelingen, welke woorden tevens aantoonen, dat, zoo hij zelf al een ongeletterd man was, hij desondanks geenszins van de kennis, voortkomend uit overdenking, was verstoken.

,,Zoekt kennis, al moge zij ook in China zijn", zegt hij, daarmede een duidelijk bewijs leverende, dat, volgens hem kosten noch moeite gespaard moeten worden, ter verkrijging van kennis, en men te dien einde zelfs niet aarzelen moet naar een niet-Muzelmansch land te trekken.

,,Een uur beschouwing en bestudeering van Allâh's schepping is beter dan een jaar lang aanbidden".

,,Hij sterft niet, die zich tot leeren neigt".

,,Al wie de geleerden eert, eert mij."

,,Een goede opvoeding te verkrijgen is verplichtend voor iederen Moeslim, man en vrouw".

,,De inkt van den studeerende is heiliger dan het bloed van den martelaar".

,,Het eerst geschapene was de Rede".

,,Hij, die zijn thuis verlaat, zoekende naar kennis, wandelt in den weg van Allâh".

Uit deze woorden blijkt wel voldoende, hoe hoog verstandelijke ontwikkeling, kennis en wijsheid door den Profeet geschat werden, dat deze door hem onder meer zelfs hooger geschat werden dan het aanbidden zonder begrijpen! Maar ook kunnen wij uit deze eigen woorden van den Profeet afleiden — hetgeen trouwens ook de geschiedenis vermeldt — ten zeerste, hoe zeer zijn geest ook zelf steeds overdacht en gepeinsd heeft en ten tweede, hoe hij daardoor persoonlijk de ervaring opgedaan heeft, dat tusschen het Geloof, door hem gepredikt, en de Rede, gèèn conflict bestaat. Had hij het anders aangedurfd, zijn volgelingen voortdurend aan te sporen om te denken, te denken en steeds weer te denken? Maar de Profeet wist, dat ook op deze wijze de geloovigen de bevestiging zouden ontvangen in de stoffelijke wereld om hen heen, van het geloof van Islâm, en zoodoende ieder zijner volgelingen ook op deze wijze ervaren zou, dat Islâm het ware geloof is.

Wel in buitengewone mate hebben de Moeslims de opwekkingen in den Qoer'ân en van hun Pro-

feet, om steeds zelfstandig te denken, opgevolgd.

Wanneer men in oogenschouw neemt, dat, als Moehammad (vrede zij met hem) zijn zending begint, de Arabieren het meest achterlijke volk waren, dat toentertijd bekend was (de omringende volkeren noemden hen 'Ummi' — ongeletterden); dat toen onder dit volk de meest gruwelijke zonden bedreven werden, zoodat deze lieden waarlijk niet meer de naam van mensch gegeven kon worden, en wanneer men dan bedenkt, hoe een honderd jaar later door ditzelfde volk het licht der beschaving ontstoken was van den Atlantischen Oceaan tot aan de einden der Indische Oceaan, een beschaving, zooals nadien niet meer aanschouwd is, zooals ook heden niet bestaat, doch waarvan de glans nog op onzen tijd afstraalt, waarop onze beschaving, kunsten en wetenschappen steunen, dan zal men toch moeten toegeven, dat het zoo vaak misbruikte woord 'wonder' hier wel op zijn plaats is.

Hier treffen wij wederom een groot onderscheid aan tusschen Islâm en Christendom. Ook het Christendom heeft, als geloof, een tijdperk van bloei gehad, waarin men de Christelijke leerstellingen in het dagelijksch leven trachtte toe te passen. Dat zijn de Middeleeuwen, en wel zeer sprekend voor de niet-beschavende en niet-ontwikkelende invloed van het officieele Christendom is, dat de christen zelf van dezen tijd spreekt als van de „duistere Middeleeuwen". In dezen zelfden tijd bloeit nog het geloof van Islâm, wordt ook door den Moeslim geleefd naar zijn geloof, doch hier nemen wij waar, hoe hand aan hand hiermede een beschaving uitbloeit zonder weerga. Verdraagzaamheid jegens anderen (die o.a. den Joden in Muzelmansch Spanje hun tweeden Spanje zelf haar eerste en eenige gouden tijdperk schonk!), beoefening der wijsbegeerte, letterkunde, wetenschappen en kunsten, vindt men in alle Moeslimsche landen en hebben een beslissenden en tot op dezen dag merkbaren invloed op onze tegenwoordige beschaving gehad.

Europa dankt het den Moslemschen wijsgeeren, dat het ten slotte met de wijsgeerige stelsels van Plato, Socrates, Aristoteles bekend is geworden, daar door de Moeslims de werken dezer wijsgeeren in het Arabisch vertaald werden. — Doch ook een eigen Moeslimsch wijsgeerig stelsel ontstond. Namen als Aboe Ali Sina (Avicenna), Ibn Roeshd (Avirroes), Al-Farabi, Al-Ghazzâli, Al-Kindi zijn in de wetenschappelijke wereld maar al te goed bekend. Al- Kindi was degeen, die reeds in de 9de eeuw der Christelijke jaartelling de stelling verkondigde, dat de mathematische idee, als grondslag van alle natuurlijke wetenschap, een essentieel deel der philosophie is.

In tegenstelling met de deductieve rede (van het algemeene tot het bijzondere besluitend), toen in Europa in zwang, hebben de Moeslims de inductieve rede (van het bijzondere tot het algemeene besluitend) ingevoerd, waaraan de Islamitische geloofsleer rechtstreeks voedsel gaf.

Roger Bacon, in wis- en natuurkunde zijn tijdgenooten ver vooruit, behoorde tot de Europeanen, die gestudeerd hebben aan de beroemde Moeslimsche Universiteit in Spanje; Michael Scott, een groot geleerde aan het Fransche hof, vertaalde Aristoteles met behulp van de commentaren van Ibn Roeshd. Toen Albertus Magnus voor het eerst een lezing hield over Aristoteles aan de Universiteit te Parijs, baseerde hij zich daarbij op de ideeën van Ibn Roeshd.

De astronomie werd met niet minder ijver door de Moeslims bestudeerd. Verscheidene dynastieën als de Abbassiden, Seljukken, Fatimiden en die der Mooren hebben talrijke observatoria doen bouwen. Draper schrijft over het observatorium te Sevilla, gebouwd in 1196 (Chr. jaart.) als zijnde het eerste observatorium op wetenschappelijke basis in Europa. Alphetragius ontkende de juistheid der theorie van Ptolemaeus aangaande de spheren, alzoo ook diens leerling Aboe Bekr. Avirroes is degeen geweest, die het eerst de zonnevlekken opmerkte. Onder de beroemde Moeslimsche astronomen zijn mannen als Al-Batani, Thebit-ibn-Korrah, Oemar Khayyâm. De Moeslims zijn de eersten geweest, die de nauwkeurige jaarlengte bepaalden; zij voerden de tangens in bij astronomische berekeningen; ook zijn wij aan hen verschuldigd de photometrie en het teekenen der sterrekaarten. Namen van sterren als Algol, Aldebron wijzen maar al te duidelijk op Arabischen invloed. De vertaling der werken van Moehammad Faraji in Europa gaf den stoot tot het bestudeeren op wetenschappelijke wijze der astronomie.

Ook op het gebied der optica brachten de Moeslims een revolutie te weeg, o.a. door de ontdekking dat het licht tot de retina komt vanaf uitwendige voorwerpen; vòòr hen werd in Europa het omgekeerde verkondigd. Aboe'lHassan (Alhazen) en Hassan Ibn-Haithem zijn eenige der beroemde mannen op dit gebied.

Ook in de geneeskunde brachten de Moeslims nieuwe ideeën. Aan hen uitsluitend danken wij de pharmacie, alsook de heelkunde. Tot voor ettelijke tientallen jaren terug dienden de Moeslimsche

medische werken als basis bij het onderricht aan de Faculteiten voor Geneeskunde.

Op het gebied der physica kan vermeld worden, dat Aboe Raihan een tafel van specifieke gravitatie vaststelde; aan de hand daarvan deed Aboe'lHassan verrassende uitvindingen en berekende o.a. de kracht, waarmede lichamen, in vloeistof gedompeld, naar de oppervlakte stijgen.

Telescoop en zeekompas werden door de Moeslims uitgevonden.

Wat de chemie betreft, zoo heeft Gibbon verklaard, dat „de chemische wetenschap haar ontstaan en verbetering te danken heeft aan den ijver van den Saraceen". Alcohol (een Arabisch woord), nitric acid, sulphuric acid enz. zijn door de Moeslims ontdekt.

Wat thans de schoone kunsten betreft, zoo levert onze aarde tot op dezen dag de tallooze bewijzen, hoe zeer deze in de Moeslimsche landen bloeiden. Ieder bewondert en erkent de schoonheid der Muselmansche architectuur, hetzij in Spanje (Alhambra), in Noord-Afrika, in Turkije, of in Britsch-Indië (Taj Mahal, welk laatste bouwwerk door kenners het schoonste bouwwerk op deze wereld geacht wordt te zijn).

Het tapijtweven, borduren en verven leerden de kruisvaarders van de Syrische Moeslims. Karmozijn, lila en azuur zijn kleuren, door de Moeslims uitgevonden. Ook de glazen spiegels namen de kruisvaders van de Moeslims over. De wollen en zijden weefsels van Cordova, Malaga, Almeria, en Damascus waren beroemd door geheel Europa. De Moeslims vonden de bereiding van papier uit draden en lompen uit. Cordova was de zetel der leder-industrie.

Het is in het bijzonder naar het mij voorkomt bij de schoone kunsten, dat de geest van den Islâm zich het best aan den buitenstaander openbaart. Die b.v. de bouwwerken of tapijten bestudeert, zal steeds weer, in welk Moeslimsch land hij zich ook bevindt, getroffen worden door twee zeer in het oogen vallende eigenaardigheden, ten eerste door de schijnbaar meest ongebreidelde fantasie, welke uitjubelt in duizenderlei vormen en kleuren, en ten tweede door de meest strenge rekenkunde, welke zich bij deze kunstwerken openbaart en waarbinnen deze oogenschijnlijk zoo ongebreidelde fantasie nochtans gebonden blijkt te zijn. Nooit zal men den bouwmeester of wever op een mathematische onjuistheid in zijn werk betrappen. — In de Muselmansche kunstwerken blijken fantasie en mathematica — schijnbaar tegenstrijdigheden — tot volle harmonie te komen. Hetzelfde ervaart degeen, die de geest van dezen Godsdienst mag leeren kennen; want ook hier komen twee, schijnbaar tegenstrijdige eigenschappen, tot een harmonisch geheel, namelijk Geloof en Rede. Hoe hoog het geloof van den mensch in Islâm ook zal stijgen, toch kan het nimmer de rede geweld aandoen. In iederen Godsdienst moet eenigszins geschipperd worden met geloof en verstand; er is steeds eenig conflict; geen, die dit, even doordenkend, kan ontkennen. In Islâm blijken echter deze twee, welke steeds geacht werden tegenstrijdigheden te zijn, geen tegenstrijdigheden te wezen, doch integendeel tot de hoogste Harmonie te voeren. —

Wanneer wij het terrein van de godsdienststudie betreden, zien wij, dat ook deze met grooten ijver beoefend werd. Niet alleen de Qoer'ân, zooals door mannen als Al-Boechari, Al-Ghazzâli, Al-Beidawi, Moeslim enz., doch ook de Boeken der overige godsdiensten worden ijverig onderzocht. De Moeslim was — en is — b.v. van den Christelijken Godsdienst even goed op de hoogte als van den Islâm, vaak beter dan menig Christen; met den Joodschen Godsdienst, met Boeddhisme, Zoroastrianisme enz. was hij even grondig bekend. Ook heden is dit nog het geval; ook nu ziet men weer, dat naast een ernstige studie van den Qoer'ân, de studie der andere godsdiensten — ook door de massa — hand aan hand gaat. Tot op dezen dag levert de Islâm en het Christendom ook op dit punt een opvallend verschil. Wat weet b.v. zelfs een ontwikkeld Christen af van den Muselmanschen godsdienst? Een heel enkele uitzondering daargelaten niets, maar ook absoluut niets. Maar zelfs de Moslemsche jeugd in een achterlijk land als Tunis is zoo goed op de Moeslimsche scholen onderricht over de Christelijke leerstellingen, dat, volgens een Christen-zendeling, de jeugd in Amerika en Engeland bij hen op dit punt ver ten achter is. In de „Moslem World" van April 1924 schrijft de zendeling J. J. Cooksey in „The Outlook in North Africa — Tunisia":

> „And so well have they succeeded, that one could pick out any day at hazard, a dozen boys of the middle class, say of fourteen years of age, who could discuss the doctrines of the Trinity, the Crucifixion, sin, the authenticity of the Bible etc. in a way, which would leave boys of a similar age in America or Britain in a maze of astonishment".

Wat hygiëne betreft, op dit gebied waren de Moeslims eveneens de Christenen ver vooruit, waartoe de geboden in den Qoer'ân onmiddellijke

aanleiding gaven. Als in de Middeleeuwen monnikken en nonnen als z.g. bewijs van vroomheid prat gaan op de onzindelijkheid door hen beoefend, zoo zelfs dat een vrome vrouw met trots het feit vermeldde, dat zij tot haar 60ste jaar nooit eenig deel van haar lichaam reinigde, met uitzondering der vingertoppen, wanneer zij naar de mis ging, waren er in de Moeslimsche steden honderdtallen van openbare badhuizen; de Moeslim leerde den Europeaan het gebruik van het vaak-gewasschen en vaak-verwisselde kleedingstuk. Zoo groot was de haat der Christenen tegen de reinheid door den Qoer'ân voorgeschreven, dat Karel V in 1526 een decreet uitvaardigde, waarbij hij zijn Muselmansche onderdanen het baden verbood, terwijl Philips, de echtgenoot van Koningin Mary van Engeland, de badhuizen van Alhambra heeft doen afbreken! De goede gewoonte — ook een dwingend voorschrift van den Islâm — om vòòr en na het eten de handen te reinigen, is tot op dezen dag nog geen gemeengoed bij de Christenen. Tot op dezen dag onderscheidt het overgroote deel der Moeslims zich van de andere Oosterlingen door hun reinheid.

Het bovenstaande heeft, naar ik hoop, duidelijk mogen maken, hoe in den religieusen bloeitijd van den Islâm, ook een bloeitijd op het gebied van wetenschap en kunst ontstond, als onmiddellijk gevolg van den eersten. Inderdaad is onze huidige ontwikkeling gebouwd op de Muselmansche beschaving van weleer, al staat ons tijdperk, wat beschaving betreft, ver bij de laatste ten achter. —

Veel van de glorie van voorheen is thans voor den Moeslim verloren gegaan, hetgeen hij echter zich zelf slechts te wijten heeft. Die echter ten tweede male de bevestiging wil zien, dat deze godsdienst, wel ver van remmend op de ontwikkeling te werken, de sterkste impuls daartoe is, kan een studie maken van de hedendaagsche Ahmadiyya Beweging. De geschiedenis herhaalt zich: in Qadian, een pover plaatsje aan de voet van het Himalaya-gebergte, dat men thans nog op elke kaart vergeefs zal zoeken, staan reeds weder de grootsche studie-gebouwen; is weder een uitgebreide boekerij; komen uit alle streken de jonge Moeslims te zamen ter bestudeering van Islâm en voor vergelijkende godsdienststudie; hospitalen zijn er; scholen, welker cursussen ook door mannen en vrouwen gevolgd worden. Op de groote bijeenkomst in December van het vorig jaar (door tienduizenden uit alle wereldstreken bezocht) werden in 46 talen redevoeringen gehouden; ook de Hollandsche taal was daar vertegenwoordigd, daar velen uit alle deelen van Indië aan de Maulvi's School studeeren. Steeds breidt de activiteit zich uit; maar de Khalief woont nog in hetzelfde eenvoudige huis in het hart van Qadian en die hem niet kent, ziet in den eenvoudigen man, die daar door de straten gaat, niet den Heerscher der geloovigen.

Tot slot laat ik hieronder een aanhaling volgen uit een Engelsch tijdschrift handelend over de ontwikkeling der Ahmadis in West-Afrika, waar thans duizenden Ahmadis wonen:

> „In Nigeria the Ahmadiyya sect is taking a leading part in this liberalising movement. In a few years Ahmadiyya lawyers and doctors will be practising, and the example is extending throughout Nigeria."

Vòòr enkele jaren werd deze negerstammen Islâm gebracht door een, die waarlijk zijn Godsdienst kende en liefhad, — met het hierboven vermelde resultaat. —

De vroege geschiedenis van Islâm heeft bewezen en ook deze tijd bewijst het weder, dat, indien men waarlijk Moeslim is, men zoeken moèt naar kennis.

OPROEP AAN DE MOEDERS!

Wederom wordt de **wereld bedreigd met een Oorlog**, die, gezien de enorme toebereidselen, in omvang, in geraffineerde wreedheid den Oorlog van 1914—1918, verre zal overtreffen.

Moeders, helpt gij mede (waarin de Volkerenbond blijkt te falen) namelijk, **deze naamlooze ellende te verhoeden?**

Laat U ten opzichte hiervan **door geen Politieke partijen (hoegenaamd ook) voorlichten**, daar zij (hoe goed bedoeld ook) hierin gewoonlijk allen overeenstemmen: dat zij **„Macht"** stellen **boven het „menschelijk geweten".**

Laat U hierover **inlichten door niemand, ook niet door mij**, doch luistert alleen naar **het beste in U zelf**; leen Uw oor aan het essen-

tieele van wat U het heiligst is.

Nog zijn de wonden van den laatsten Oorlog niet geheeld, of de machthebbers zinnen op nieuwen buit.

Om deze te bemachtigen, zullen zij andermaal de bloem der menschheid doen bloeden, **zoolang de moeders hun kinderen daarvoor gewillig zullen afstaan**

Indien gij dit niet langer doen zult, zal men U tallooze tegenwerpingen maken, doch stelt dit voor U zelve vast daar dit een **Universeele waarheid is: „dat het gevaar van redelijk weigeren, om aan een redelooze handeling deel te nemen, slechts de Wereld, Uw Vaderland, Uw Gezin, en Uw eigen innerlijk, moreel kan ten goede komen.**

Zij, die hiervan niet overtuigd zijn, **mogen hun tegen-argumenten putten uit de jaren 1914—1918.**

Zelfs, wat men noemt een **„Verdedigings-Oorlog"**, is niets anders, als menschen te moeten dooden, die, **evenals Uw kinderen, als slachtvee met den revolver achter zich gedwongen worden** mee te doen aan datgene, **waarvan zij in hun beste oogenblikken walgen.**

Moeders, Vaders, overweegt deze ernstige zaak eens rustig voor U zelf, **en leg haar ook Uw kinderen voor,** opdat, „menschelijkheid" in ons en in onze kinderen meer tot ontplooiïng kome, **waardoor 't onmogelijk worden zal, aan deze opnieuw dreigende menschenslachting mede te doen, of in welken vorm ook onzen steun te verleenen.**

Zij, die er behoefte aan mochten gevoelen, hun sympathie met dit schrijven te betuigen, kunnen dit doen aan 't adres: M. MOERKERKEN, Hoogstr. 115, Vlaardingen.

PERSBERICHT.

Het Eerste Religieus Socialistisch Congres zal gehouden worden te Amsterdam op Zaterdag, 1 en Zondag, 2 October 1927. Voorzitter is Mr. M. J. A. Moltzer. Zaterdagavond zal het congres worden geopend met een wijdingsbijeenkomst onder leiding van Ds. W. Banning in de Vrije Gemeente.

De bijeenkomsten op Zondag worden gehouden in het IJ-paviljoen, waar de heer G. van Veen een inleiding zal houden over „de Sociale beteekenis der Persoonlijkheid", Ds. G. Horreus de Haas over „Oude en Nieuwe Religie" en Ds. A. van der Heide over „Plaats en Taak van het religieus Socialisme in de Arbeidersbeweging". De belangstelling voor dit congres blijkt reeds thans uit het groot aantal deelnemers, dat zich bij het Secretariaat, Fazantenweg 71, heeft aangemeld.

EERSTE RELIGIEUS SOCIALISTISCH CONGRES.

Te oordeelen naar de reeds ontvangen aanmeldingen zal het aantal deelnemers (sters) zeer belangrijk zijn. Ongeveer de helft van het aantal beschikbare plaatsen is besproken. Toch schijnt de meening te bestaan, dat dit congres een bijeenkomst is van afgevaardigden. Dit is niet het geval. De drie formaties, die in ons land het religieus-socialisme vertegenwoordigen, n.l. het Weekblad „de Blijde Wereld"; het „Religieus-Socialistisch Verbond" en de Arbeidersgemeenschap der Woodbrookers zullen elkaar hier in volledige saamhoorigheid en samenwerking ontmoeten en getuigen wat er in hunne rijen leeft. Zij meenen, iets te zeggen te hebben en wenden zich daarbij eenerzijds tot de medesocialisten van wie nog zoovelen bewust of onbewust hun socialisme met het historisch-materialisme onverbrekelijk verbonden achten, anderzijds tot die breede schare godsdienstigen van allerlei schakeering die de maatschappelijke vragen buiten elk verband met hun religieus leven laten. Nadere mededeelingen verstrekt J. HARTOG, Fazantenweg 71, A'dam (N.).

De Vrij Religieuse Tempel
Dan. Willinkplein 8-24 - Amsterdam

ZONDAGMORGEN-BIJEENKOMSTEN

Zondag 2 October (half elf)
Spreker.
A. H. GERHARD.
Lid der 2e Kamer en Prov. Staten
Onderwerp.
„Vroomheid"
Solozang van:
N. Ardler, Tenor.

Zondag 9 October (half elf)
Sdreker:
K. H. NOEST Jr.
Onderwerp:
De eeuwige Maskerade
Solozang van:
Hanny van Gelder, Sopraan

Zondag 16 October (half elf)
Spreker:
Mr. Dr. P. YSSEL DE SCHEPPER
Vice-President der Rechtbank te R'dam
Onderwerp:
Uit het zieleleven van den Misdadiger
Solozang van:
Klaas Sixma, Tenor
Willy Grebe, Cello.

Zondag 23 October (ha'f elf
Spreker:
Mr. J. REITSMA
Onderwerp:
wordt nader aangekondigd
Solozang van:
Clara de Graaf, Sopraan

Zondag 30 October (half elf)
Spreker:
K. H. NOEST Jr.
Onderwerp:
Als de dooden spreken.
Solozang van:
R. P. Jaspers Bariton

Zondag 6 November (half elf)
Spreker:
K. H. NOEST Jr.
Onderwerp:
wordt nader aangekondigd.
Solozang van:
Martin van Reen, Bariton